

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять
з дисципліни «Середовище функціонування бізнесу»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньої програми «Управління проектами»
зі спеціальності «D3 Менеджмент»
(денної та заочної форм навчання)

I частина - Мікроекономіка

Методичні вказівки практичних занять з дисципліни «Середовище функціонування бізнесу» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Управління проектами» зі спеціальності ДЗ «Менеджмент» (денної та заочної форм навчання). І частина – Мікроекономіка. / Укл.: Ханенко А.В. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2025. 68с.

Укладач: Ханенко А.В., к.е.н., доц.

Рецензент: Левченко Н.М., д.держ.упр., проф.

Відповідальний
за випуск:

Ткаченко А.М., зав. каф. БтаУ, д.е.н., проф.

Затверджено на засіданні
кафедри бізнесу та управління
Протокол №2 від 28.08.2025р.

Рекомендовано до видання
НМК факультету БТЕ
Протокол № 1 від 29.08.2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ.....	5
Тема1.Взаємозв'язок «реальної економіки» з «економічною теорією». Невідривність мікро - та макроекономіки	5
Тема 2. Обмеження, альтернативи, вибір	12
Тема 3. Суспільне відтворення	21
Тема 4. Теорія раціональної поведінки споживача.....	30
Тема 5. Попит і пропозиція, їх взаємодія	42
Тема 6. Фірма (підприємство) як виробнича система в умовах досконалої і недосконалої конкуренції	54
Теми доповідей.....	65
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	66

ВСТУП

В умовах невизначеності та непередбачуваності, в яких відбувається діяльність вітзняняних бізнес-структур, ефективна організація бізнес-середовища, яка передбачає створення цивілізованих умов для стабільної та довгострокової діяльності господарюючих суб'єктів, набуває особливого значення.

Мікроекономіка як складова частина економіки є однією з найдинамічніших та найцікавіших економічних наук. Вона вивчає поведінку й механізми, за якими ухвалюють рішення окремі економічні суб'єкти – мікросистеми, що прагнуть досягти мети за обмежених ресурсів. Ця наука пояснює, на чому ґрунтуються ухвалення рішень окремими економічними суб'єктами.

В центрі уваги мікроекономіки перебувають моделі поведінки споживача, що впливають на попит за заданих переваг та бюджету, діяльність виробника та її оптимізація, ринковий попит і пропозиція, фактори, що визначають ціну та обсяги продажу на ринку окремого блага, максимізація прибутку залежно від типу ринкової структури, ефективність розподілу ресурсів тощо.

Головна мета дисципліни – сформувати в студентів знання про поведінку економічних суб'єктів за ринкових умов; озброїти їх універсальним інструментом ухвалення оптимальних господарських рішень за обмежених ресурсів; навити студентів навичкам до розв'язання економічних завдань, уміння застосовувати в різних поєднаннях елементи економічних знань до конкретних економічних ситуацій.

Основними завданнями вивчення мікроекономіки в складі дисципліни «Середовище функціонування бізнесу» є: надання студентам теоретичних знань, які допоможуть їм самостійно:

- з'ясовувати зміст уподобань споживача і його ринкового кошика;
- визначати стан рівноваги споживача і з'ясовувати, під впливом яких факторів він може змінюватись;
- визначати раціональний обсяг споживання благ;
- з'ясовувати сутність і фактори виробничого процесу;
- простежити залежність виробничого процесу від масштабів фірми.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

ТЕМА 1. ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК «РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ» З «ЕКОНОМІЧНОЮ ТЕОРІЄЮ». НЕВІДРИВНІСТЬ МІКРО- ТА МАКРОЕКОНОМІКИ

Мета заняття: формування у студентів знань щодо місця мікроекономіки в системі економічних наук, з'ясуванню предмета та об'єкта мікроекономічного аналізу, методології та методів мікроекономічного дослідження. Навчити студентів розрізняти та надавати характеристику економічних теорій, розрізняти поняття «позитивна» і «нормативна» економіка.

Контрольні питання

1. Дайте визначення предмету мікроекономіки.
2. Чим відрізняються мікро- і макроекономіка?
3. Охарактеризуйте основні проблеми мікроекономіки.
4. Охарактеризуйте позитивну і нормативну мікроекономіку в економічних дослідженнях.
5. Назвіть функції мікроекономіки.
6. Дайте характеристику об'єктів та суб'єктів мікроекономіки
7. Дайте визначення дедуктивному і індуктивному методам дослідження.
8. Що дозволяє виявити метод наукової абстракції?
9. Чим відрізняються аналіз і синтез як методи економічних досліджень?
- 10.Що дозволяють виявити в дослідженні логічний і історичний підходи?
11. Що є завершальним елементом дослідження економічних явищ і процесів?

Практичні завдання

Завдання 1.1.

Визначте, які з наступних тверджень відносяться до мікроекономіки, а які – до макроекономіки:

1. Національний банк знизив облікову ставку з метою розширення доступу інвесторів до кредитів.
2. Кондитерська фабрика прийняла рішення про звільнення частини робітників.
3. Несподівані зливи та шквали призвели до втрати частини урожаю зернових і зростання цін на борошно, хліб та крупи.
4. Індекс цін споживчих товарів у 2002 році зріс порівняно з 2000 роком на 25%.
5. Попит на автомобілі скоротився внаслідок значного підвищення ціни бензину.
6. Зростання цін енергоносіїв підвищило витрати виробництва фірми.
7. Зростання цін енергоносіїв сприяло посиленню інфляції витрат.
8. Валовий внутрішній продукт України у минулому році зріс на 5%.
9. Споживачі намагаються витратити свої доходи раціонально з метою отримання найбільшої вигоди для себе.
10. Фактичний рівень безробіття за минулий рік зріс на 3%.
11. За минулий місяць прибуток фірми “АВК” зріс на 5 %.
12. Метою діяльності фірми є максимізація економічного прибутку.
13. Якщо ціни на бензин зростають, його споживання зменшиться.
14. Зі зміною доходу видатки споживачів на товари першої необхідності змінюються незначно.

Завдання 1.2.

Визначте, правильні чи неправильні наступні твердження:

1. Головна мета вивчення мікроекономіки полягає у забезпеченні успішної майбутньої підприємницької діяльності студентів.
2. Об'єктом вивчення мікроекономіки є поведінка мікроекономічних суб'єктів.

3. Основними методами мікроекономічних досліджень є граничний аналіз та економічне моделювання.

4. У мікроекономіці переважає причинно-наслідковий та якісний аналіз.

5. Альтернативна вартість – це вартість втрачених можливостей.

6. Уряд може зробити альтернативні витрати суспільства на товар нульовими, прийнявши закон про встановлення нульової ціни товару.

7. Суб'єкт, який міг би отримувати заробітну плату 25 грн. за годину, мав би альтернативну вартість години відпочинку 25 грн.

8. Підручники університетської бібліотеки, якими студенти користують безоплатно, не відносяться до економічних благ.

9. Припущення „за інших рівних умов” потрібне для того, щоб відокремити сторонні чинники при вивченні певного явища.

10. Економіка використовує ресурси ефективно, якщо є змога збільшити виробництво усіх видів благ.

11. Для мікроекономіки характерний функціональний, переважно кількісний аналіз та суб'єктивний підхід до вивчення економічних процесів.

12. Центральними суб'єктами мікроекономіки є споживач і фірма.

13. Проблема вибору в умовах обмеженості ресурсів полягає у визначенні, від якої кількості одного блага потрібно відмовитись, щоб отримати додаткову одиницю іншого блага.

14. Причиною широкого використання моделей у мікроекономіці є недоступність об'єкта – оригінала або небезпечність його безпосереднього дослідження.

15. Мікроекономіка вивчає поведінку індивідуальних економічних суб'єктів у різних ринкових структурах.

16. Мікроекономіка оперує такими величинами як загальний обсяг продукції, загальний рівень цін, загальний рівень зайнятості.

17. Будь-які економічні рішення ґрунтуються на порівнянні витрат і вигод.

18. Перевага моделювання порівняно з іншими методами полягає в отриманні висновків в межах зроблених припущень.

19. Якщо ви збиралися провести вечір перед телевізором, а друзі запросили вас на вечірку, ваш вибір не є економічним, оскільки будь-який варіант рішення для вас не пов'язаний з грошовими витратами.

20. Ринкова економіка більш ефективна, ніж планова, тому що урядовці держав з ринковою економікою краще знають економічну теорію і проводять кращу економічну політику.

Завдання 1.3.

Визначте одну правильну відповідь

1. Предметом мікроекономіки є:

- а) поведінка економіки в цілому;
- б) поведінка індивідуальних господарських суб'єктів у різних ринкових структурах;
- в) поведінка споживачів на ринках товарів і послуг;
- г) поведінка фірм на ринках товарів і ресурсів.

2. Мікроекономіка досліджує:

- а) поведінку окремих економічних суб'єктів, котрі приймають рішення в умовах обмеженості ресурсів;
- б) поведінку виробників, котрі приймають рішення щодо виробництва в умовах обмеженості ресурсів;
- в) поведінку споживачів, котрі приймають рішення щодо покупок в умовах обмеженості доходу;
- г) прийняття державою рішень щодо виробництва благ в умовах обмеженості ресурсів.

3. Мікроекономіка:

- а) оперує поняттями сукупного рівня виробництва, зайнятості та доходу;
- б) досліджує поведінку споживачів і фірм у різних ринкових структурах;
- в) вивчає поведінку окремих секторів економіки;
- г) вивчає поведінку індивідуальних економічних суб'єктів у відкритій економіці.

4. До мікроекономічних відноситься проблема взаємозв'язку:

- а) інфляції та безробіття; б) ціни та обсягу попиту на товар;
- в) доходу та заощаджень; г) процентної ставки та попиту на гроші.

6. Яка з наступних проблем є мікроекономічною?

- а) вплив грошового пропонування на інфляцію;
- б) вплив урядових видатків на рівень зайнятості;

- в) вплив дефіциту товарів на заощадження;
- г) вплив зміни ціни нафти на виробництво автомобілів

7. До проблем, які вивчаються мікроекономікою, не відноситься:

- а) ефективне використання ресурсів;
- б) необмежені виробничі ресурси;
- в) максимальне задоволення потреб;
- г) рідкісність благ.

8. Основними суб'єктами мікроекономічного аналізу є:

- а) підприємства та банки; б) наймані робітники та підприємці;
- в) споживач і фірма; г) ринки товарів і ресурсів.

9. Економічними вважаються ресурси, які:

- а) є обмеженими; б) мають цінність;
- в) купуються і продаються; г) всі відповіді правильні.

10. Основна економічна суперечність, що вивчається мікроекономікою, зумовлена:

- а) посиленням втручання держави в економіку та процесом глобалізації;
- б) погіршенням екологічної ситуації та існуванням монополій;
- в) наявністю практично у всіх країнах світу безробіття та інфляції;
- г) безмежністю потреб та обмеженістю ресурсів для їх задоволення.

11. Проблема вибору, з якою постійно стикаються економічні суб'єкти, зумовлена тим, що:

- а) всі люди прагнуть якнайкраще задовольнити свої потреби;
- б) всі люди мають різні смаки та уподобання;
- в) потреби людей безмежні, а ресурси обмежені;
- г) всі люди прагнуть вищого рівня добробуту.

12. Компромісний характер вибору в економіці зумовлений тим, що потреби необмежені, а ресурси:

- а) ефективні;
- б) економічні;
- в) рідкісні;
- г) необмежені.

13. Яка з наведених характеристик найтісніше пов'язана з поняттям „економічні ресурси”?

- а) безкоштовні;
- б) рідкісні;
- в) різноманітні
- г) необмежені.

14. Для економічних ресурсів не характерна:

- а) обмеженість;
- б) різноманітність;
- в) безмежність;
- г) корисність.

5. Внаслідок обмеженості економічних ресурсів і необмеженості потреб мікроекономічних суб'єктів перед ними постає проблема:

- а) вибору і оцінки альтернативної вартості рішень;
- б) координації дій всіх учасників ринку;
- в) справедливого розподілу доходів;
- г) грошової оцінки ресурсів.

16. Економічне поняття „обмеженість ресурсів” означає:

- а) відсутність у країні певних природних ресурсів;
- б) неможливість задоволення всіх людських потреб;
- в) стан ресурсів у період економічного спаду;
- г) високі ціни на товари, які обмежують можливість їх придбання.

17. Економісти стверджують, що кожна економічна система стикається

з проблемою обмеженості ресурсів. Це означає, що:

- а) деякі товари можна купити тільки за дуже високими цінами;
- б) слаборозвинені країни мають дефіцит певних товарів; для розвинених країн цієї проблеми не існує;
- в) економічні ресурси ніколи не бувають достатніми, щоб задовольнити усі людські потреби;

г) у будь-якій економіці трапляються спади, під час яких виникає нестача певних благ.

18. Сутність проблеми обмеженості ресурсів найкраще розкриває твердження:

- а) чим менше певного ресурсу, тим він більш обмежений;
- б) ресурсів завжди не вистачає для задоволення усіх людських потреб;
- в) бідні країни в більшій мірі відчувають обмеженість ресурсів;
- г) у будь-якій країні завжди чого-небудь не вистачає.

19. Проблему обмеженості ресурсів:

- а) можна вирішити за умов жорсткої економії всіх ресурсів;
- б) можна вирішити за умов обмеження потреб всіх суб'єктів економіки;
- в) можна буде вирішити лише у майбутньому, коли рівень розвитку науки і техніки дозволить суттєво збільшити виробництво благ;
- г) неможливо вирішити за жодних умов.

20. Проблема обмеженості ресурсів може бути вирішена, якщо:

- а) усі країни світу стануть постіндустріальними суспільствами;
- б) будуть знайдені практично невичерпні джерела енергетичних ресурсів;
- в) країни відмовляться від конкуренції на користь співробітництва;
- г) не може бути вирішена за жодних умов.

21. Якщо в економіці країни задіяні всі ресурси, то більшу кількість будь-якого продукту:

- а) можуть виробити тільки приватні підприємці;
- б) можна виробити лише за рахунок скорочення виробництва деяких інших;
- в) може виробити тільки державний сектор економіки;
- г) не можна виробити взагалі.

ТЕМА 2. ОБМЕЖЕННЯ, АЛЬТЕРНАТИВИ, ВИБІР

Мета заняття: формування у студентів ґрунтовних знань щодо сутності понять економічного способу мислення: «дефіцит і вибір», «усвідомлена поведінка». Набуття практичних навичок щодо визначення економічних проблем: обмежений прибуток, необмежені бажання, бюджетне обмеження та бюджетна лінія, суспільні економічні проблеми, обмежені ресурси, ресурсні категорії. Оволодіння студентами такими ключовими концепціями як стосунки між людьми, економіка загалом і як стандарт життя.

Контрольні питання

1. Яким чином в економіці при аналізі ситуацій і ухваленні рішень враховується різноманітність мотивів поведінки людей?
2. Що є економічними законами, чим вони відрізняються від законів природи?
3. Чому обмеженість ресурсів примушує людину робити вибір?
4. Дайте характеристику взаємовідносин між продавцем і покупцем.
5. Дайте характеристику економічних моделей та економічних змінних.
6. Розкрийте поняття «потреби» та її види.
7. Як Ви розумієте категорію «економічний спосіб мислення»?
8. Що таке дефіцит?
9. Як ви розумієте усвідомлену поведінку?
10. Дайте визначення альтернативній вартості.
11. Назвіть фактори, що впливають на бюджетну лінію.
12. Яка взаємозалежність обмеження і вибору?
13. Назвіть шляхи зростання виробничих можливостей.
14. Основні фактори економічного зростання.

Практичні завдання

Завдання 2.1.

Визначте, які з наступних тверджень є позитивними, а які – нормативними

1. Нормування продажу бензину – це політика, внаслідок якої рівень життя більшості людей радше погіршується, аніж поліпшується.
2. Торік інфляція суттєво знизила добробут населення, і урядова політика повинна бути спрямована на зниження її рівня.
3. Уряд повинен підвищити рівень митних тарифів, щоб захистити вітчизняного виробника від іноземної конкуренції
4. Уряд повинен надавати матеріальну допомогу бідним.
5. Бюджетний дефіцит слід скоротити за рахунок підвищення податків і зменшення урядових видатків.
6. Війна в Іраку спричинила підвищення цін світового ринку на нафту, що призвело до скорочення споживання бензину.
7. Зростання витрат виробництва за інших рівних умов призводить до зменшення прибутку фірми.
8. Підвищення доходів збільшує попит на абсолютну більшість благ.
9. Зростання попиту споживачів на комп'ютери за інших рівних умов призведе до підвищення цін на них.
10. Студенти, які склали іспит з „Мікроекономіки“ на „відмінно“, матимуть успіх у бізнесі, на відміну від тих, хто отримав нижчі оцінки.
11. Люди з низьким рівнем доходів не повинні сплачувати податки.
12. За минулий місяць загальний рівень цін зріс на 2%.
13. Рівень доходів на душу населення у США вищий, ніж в Україні.
14. Американці більш щасливі, ніж українці.
15. Оскільки паління шкідливе для здоров'я, уряд повинен підвищити податок на продаж тютюнових виробів, що сприятиме зменшенню числа курців.
16. Якщо Україна підвищить митні тарифи на імпортні товари, вони подорожчають для українських споживачів.

Завдання 2.2.

Визначте, правильні чи неправильні наступні твердження:

1. Якщо гранична корисність кожної наступної одиниці блага зменшується, то і його сукупна корисність також зменшується.

2. Якщо ви купуєте більше якогось товару, то гранична корисність кожної наступної його одиниці зростає.

3. Криві байдужості ніколи не перетинаються.

4. Сукупна корисність від споживання блага зростає в міру збільшення його споживання і досягає максимуму у точці повного насичення потреби.

5. Гранична корисність – це зміна сукупної корисності, спричинена зміною споживання даного блага на одиницю.

6. Крива байдужості – це крива однакової корисності.

7. Карта байдужості – це сукупність кривих байдужості, кожна з яких представляє інший рівень корисності.

8. Кожна точка на кривій байдужості визначає різну комбінацію двох благ.

9. Споживач завжди віддає перевагу набору, в якому більша кількість товарів.

10. Припущення щодо уподобань стосуються тільки однієї особи, колективні уподобання, як правило, не співпадають.

11. Якщо товари є абсолютними замінниками, то крива байдужості має вигляд L – подібної кривої.

12. Криві байдужості для абсолютної більшості благ є спадними і опуклими до початку координат.

13. Закон спадної граничної норми заміни благ є проявом закону спадної граничної корисності.

14. Форма і нахил кривої байдужості відображають уподобання споживача.

15. Кожна вища крива на карті байдужості відповідає вищому рівню корисності.

Завдання 2.3.

Виберіть правильну відповідь

1. Бюджетне обмеження споживача утворюють:

- а) тільки дохід споживача;
- б) тільки ціни товарів;
- в) дохід споживача і ціни товарів;
- г) дохід споживача, ціни товарів та їх корисності.

2. Модель можливого:

- а) є моделлю бюджетного обмеження;
- б) встановлює множину наборів товарів, доступних споживачу;
- в) визначає сукупні видатки споживача за певного рівня доходу та даних цін товарів;
- г) всі відповіді правильні.

3. Бюджетна лінія – це:

- а) лінія рівної корисності;
- б) лінія рівних видатків споживача;
- в) лінія наборів двох товарів, доступних споживачу за певної величини грошового доходу;
- г) правильні відповіді б) і в).

4. Бюджетна лінія:

- а) є межею між можливим і неможливим;
- б) показує компроміс, на який повинен піти споживач у виборі між двома благами;
- в) визначає множину комбінацій двох благ, видатки на які в сумі не перевищують доходу споживача;
- г) всі відповіді правильні.

5. Точки перетину бюджетної лінії з осями координат характеризуються тим, що:

- а) перебуваючи в цих точках, споживач не витрачає цілком свого доходу;
- б) перебуваючи в цих точках, споживач витрачає весь дохід лише на один з двох товарів;
- в) перебуваючи в цих точках, споживач взагалі не витрачає доходу;
- г) їх положення не залежить від цін товарів.

6. Бюджетна лінія:

- а) має від'ємний нахил;
- б) зміщується паралельно до попередньої зі зміною доходу споживача;
- в) змінює кут нахилу зі зміною ціни одного з товарів;
- г) всі відповіді правильні.

7. Нахил бюджетної лінії визначається:

- а) кількістю споживаних благ;
- б) співвідношенням граничних корисностей благ;
- в) співвідношенням цін товарів;
- г) співвідношенням цін товарів та доходу споживача.

8. Пропорції можливої заміни одного товару іншим на бюджетній лінії визначаються:

- а) кутовим коефіцієнтом нахилу бюджетної лінії;
- б) відносною ціною товару;
- в) співвідношенням цін товарів;
- г) всі відповіді правильні.

9. Положення бюджетної лінії не зміниться, якщо:

- а) ціни двох товарів знизяться, а дохід у тій же пропорції зросте;
- б) ціна товару X знизиться на стільки, наскільки за незмінного доходу підвищиться ціна товару Y;
- в) ціни і дохід зміняться в одному напрямку і в однаковій пропорції;
- г) ціна товару X зросте на стільки ж, на скільки знизиться ціна товару Y за незмінного доходу.

10. Бюджетні лінії:

- а) завжди є прямими лініями;
- б) можуть бути як прямими, так і ламаними лініями;
- в) завжди є ламаними лініями;
- г) за жодних умов не можуть бути ламаними.

11. Визначте неправильне твердження:

- а) точки на бюджетній лінії визначають множину можливого вибору споживчих кошків;
- б) точки бюджетної лінії показують, від якої кількості одного товару готовий відмовитись споживач заради придбання додаткової одиниці іншого;

в) точки на бюджетній лінії визначають множину споживчих кошиків, бажаних для споживача;

г) точки на бюджетній лінії визначають множину комбінацій двох товарів, видатки на які не перевищують в сумі доходу споживача.

12. Бюджетні лінії:

а) звичайно є прямими;

б) можуть бути ламаними у випадку раціонування споживання одного з благ;

в) можуть бути ламаними, якщо ціна одного з благ змінюється в залежності від кількості, що купується;

г) всі відповіді правильні.

13. Які з наведених нижче понять можна безпосередньо проілюструвати за допомогою побудови кривої виробничих можливостей:

а) попит і пропонування;

б) обмеженість виробничих ресурсів, ефективний вибір, альтернативна вартість;

в) найкращий спосіб задоволення потреб за наявних ресурсів;

г) правильні відповіді б) і в).

14. Альтернативна вартість вимірюється:

а) індексом споживчих цін;

б) ціною товару, що купується;

в) кількістю одного блага, від якої потрібно відмовитись заради одержання додаткової одиниці іншого блага;

г) кількістю ресурсів, необхідних для виробництва даного товару.

15. Яке з тверджень не відноситься до розкриття сутності альтернативних витрат:

а) альтернативні витрати мають лише ті люди, уявлення яких про економіку не співпадають з реальними економічними процесами;

б) вибір на користь одного блага за умов обмежених ресурсів означає відмову від деякого іншого блага;

в) відмова від використання ресурсів в іншому напрямку і є вартістю втрачених можливостей;

г) ціною вибору є цінність товару чи послуги, від яких відмовились.

16. Країна, в економіці якої задіяні всі ресурси, виробляє два товари – автомобілі та літаки. Уряд країни бажає збільшити виробництво автомобілів. За цих обставин йому можна порадити:

- а) зменшити виробництво літаків;
- б) збільшити виробництво літаків;
- в) за жодних обставин не збільшувати виробництво автомобілів;
- г) видати постанову про збільшення виробництва автомобілів.

17. Через нестачу грошей ви змушені купити декілька гарних і дорогих листівок та декілька гірших і дешевих. Ви стикаєтесь з проблемою:

- а) обмеженості ресурсів;
- б) обмеженості ресурсів і необхідності компромісного вибору;
- в) обмеженості ресурсів, необхідності компромісного вибору та оцінки альтернативної вартості рішень;
- г) обмеженості ресурсів і оцінки альтернативної вартості рішень.

18. Випускник ліцею може піти працювати і отримувати заробітну плату, або може вступити до приватного інституту і платити за навчання. Альтернативна вартість його навчання в інституті дорівнює:

- а) втраченій можливості працювати і отримувати заробітну плату;
- б) нулю;
- в) вартості навчання;
- г) втраченій можливості працювати і отримувати заробітну плату та вартості навчання.

19. Рух вздовж межі виробничих можливостей означає, що змінюються:

- а) ціни товарів, що виробляються; б) потреби споживачів;
- в) альтернативні витрати виробництва; г) прибутки виробників.

20. В економіці, яка виробляє пральні машини і одяг, удосконалення технології виробництва пральних машин може призвести до:

- а) збільшення виробництва пральних машин;
- б) зменшення виробництва одягу, оскільки ресурси будуть спрямовані на виробництво більшої кількості машин;

в) збільшення виробництва одягу, якщо ринок не буде потребувати більшої кількості пральних машин;

г) правильні відповіді а) і в).

21. Якщо економіка рухається вздовж опуклої межі виробничих можливостей зверху донизу, то:

а) альтернативні витрати зменшуються;

б) альтернативні витрати зростають;

в) альтернативні витрати не змінюються;

г) рух по кривій не пов'язаний з альтернативними витратами.

22. Товар, що має високу альтернативну вартість, як правило:

а) є дефіцитним; б) має високу ціну;

в) має низьку ціну; г) погано продається.

23. Щороку ви подорожували до моря залізницею, хоча могли б поїхати й автобусом. Влітку ви знов купили квиток на поїзд за минулорічною ціною, але дізналися, що квитки на автобус подорожчали вдвічі.

Альтернативна вартість вашого вибору:

а) вдвічі зросла;

б) збільшилася, але конкретне зростання визначити неможливо;

в) зменшилася вдвічі;

г) зменшилася у невизначену кількість разів.

Завдання 2.4.

Задачі для розв'язання

Задача 1.

Напередодні нового навчального року батьки дали сину-школяру 240 грн. для покупки зошитів і авторучок. Ціна одного зошита – 30 грн., ціна авторучки – 20 грн.

Побудуйте бюджетну лінію школяра, відклавши кількість зошитів на вертикальній, а кількість ручок – на горизонтальній осі.

Визначте, як зміститься бюджетна лінія, якщо:

а) ціна авторучки зросла в 2 рази за інших рівних умов;

б) ціна зошита зросла до 40 грн. за інших рівних умов;

в) батьки дали школяру 360 грн., а ціни на товари залишились на рівні початкових;

г) батьки видали школяру 360 грн., ціна авторучки зросла в 2 рази, а ціна зошита зросла до 40 грн.

Приклад розв'язання задачі

Бюджетна лінія школяра B_0 (позначена сплюсненою лінією) з'єднає точку з позначкою **120** на горизонтальній осі, з точкою з позначкою **80** на вертикальній осі.

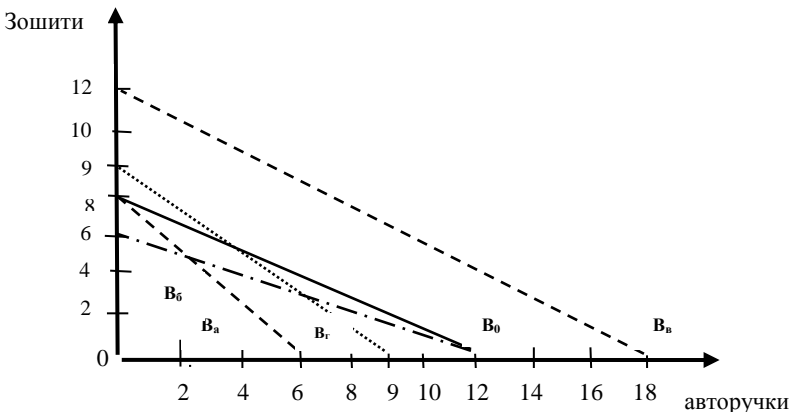
За умовою задачі бюджетна лінія зміститься:

а) якщо ціна авторучки зросла в 2 рази за інших рівних умов, бюджетна лінія B_a (позначена пунктиром) зміститься вліво по горизонтальній осі від позначки **120** до позначки **60**;

б) якщо ціна зошита зросла до 40 грн. за інших рівних умов, бюджетна лінія B_b (позначена пунктиром з крапкою) зміститься вниз по вертикальній осі від позначки **80** до позначки **60**;

в) якщо батьки дали школяру 360 грн., а ціни на товари залишились на рівні початкових, бюджетна лінія B_v (позначена пунктиром), зміститься вгору по вертикальній осі до позначки **120**, та вправо по горизонтальній осі до позначки **180**;

г) якщо батьки дали школяру 360 грн., ціна авторучки зросла в 2 рази, а ціна зошита зросла до 40 грн. бюджетна лінія B_g (позначена крапками), порівняно з початковими умовами, зміститься вліво по горизонтальній осі до позначки **90** та вгору по вертикальній осі також до позначки **90**.



Задачі для самостійного розв'язання

Задача 2.

Бюджетна лінія споживача задана рівнянням: $X + 2Y = 60$.

1. Побудуйте графік бюджетної лінії.
2. Визначте альтернативні витрати придбання додаткової одиниці товару X.
3. Якою є абсолютна величина кута нахилу бюджетної лінії?
4. Як зміниться положення бюджетної лінії, якщо:
 - а) за інших рівних умов доход споживача зростає до 80 у.о.?
 - б) ціна товару X зростає вдвічі, а ціна товару Y і доход споживача залишаються на рівні початкових?

Задача 3.

Домогосподарка кожного дня купує буханець хліба та пакет молока за цінами відповідно 10 грн. і 8 грн. за одиницю. Останнім часом вона купує таку кількість цих продуктів, що гранична корисність останніх одиниць становить відповідно 80 та 70 ютилів.

Чи можна вважати, що вона купує оптимальний набір продуктів? Якщо ні, то пояснить, як їй слід перерозподілити свої видатки між двома товарами?

ТЕМА 3. СУСПІЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ

Мета заняття: формування у студентів теоретичних знань щодо суспільного відтворення та його видів; типів і факторів розширеного відтворення; суспільного капіталу та структури сукупного суспільного продукту; проблеми його реалізації

Набуття практичних навичок щодо розподілу сукупного продукту за функціональним призначенням; навичок визначення фонду заміщення: чистого, необхідного, додаткового продукту; та національного доходу та національного багатства. Набуття навичок щодо розкриття змісту моделей суспільного відтворення

Контрольні питання

1. Поясніть сутність та мету суспільного відтворення.
2. Назвіть типи і види відтворення.
3. Охарактеризуйте види розширеного відтворення.
4. Що таке суспільний капітал?
5. Надайте характеристику сукупного суспільного продукту та його складових.
6. Що входить до складу національного багатства країни?
7. Поясніть, чому центральною проблемою суспільного відтворення є проблема реалізації сукупного суспільного продукту?
8. У чому основна ідея таблиці Ф. Кене?
9. Розкрийте сутність Марксових схем відтворення суспільного капіталу.
10. Надайте характеристику закритої моделі кругообігу простого відтворення.
11. Що таке сектор майна, яка його роль в нагромадженні?
12. В чому зміст моделі економічного кругообігу розширеного відтворення?
13. Охарактеризуйте основну макроекономічну тотожність.
14. Яка ідея лежить в основі різних моделей суспільного відтворення?
15. Чому макроекономічна рівновага є ключовою проблемою економічної політики будь-якої держави?

Практичні завдання

Завдання 3.1.

Чи правильні такі твердження?

1. Розширене відтворення – це завжди інтенсивний розвиток виробництва.
2. Просте відтворення складає зміст економічного зростання.
3. Предмети споживання призначені для остаточного використання і тому більше у процесі виробництва участі не беруть.
4. Ефективне функціонування національної економіки передбачає, що між різними частинами сукупного суспільного продукту мають бути чіткі співвідношення.

5. Процес відтворення може здійснюватися безперебійно лише за умови пропорційності в економіці.

6. Різниця між валовими і чистими інвестиціями становить інвестиції заміщення.

7. Джерелом «сектору майна» є нерозподілений прибуток підприємств, амортизаційні відрахування та збереження домогосподарств.

8. Відтворення завжди носить суспільний характер.

9. Економічне зростання і розширене відтворення – це ідентичні, проте не тотожні поняття.

10. Розширене відтворення належить як до макрорівня, так і до мікрорівня.

11. Підприємницький сектор є кінцевим пунктом економічного обігу.

12. Основна проблема суспільного відтворення – проблема пропорційності.

13. Макроекономічна рівновага – ключова проблема економічної політики будь-якої держави.

14. Основна макроекономічна тотожність ілюструє умови пропорційності закритої економіки.

15. Порушення пропорційності неминуче призводить до зниження ефективності суспільного виробництва.

16. Одна з перших схем ведення пропорційного процесу відтворення була розроблена ще у XVII ст. Ф. Кене.

17. Обов'язковою складовою процесу суспільного відтворення є його натурально-речова частина у вигляді відновлення продуктивних сил.

18. Чим більше різниця між чистим продуктом і фондом нагромадження, тим більше можливостей для розвитку національної економіки.

19. У схемі економічного обігу домогосподарства виявляють попит на ресурси.

20. Сукупні видатки чотирьох покупців – споживчі видатки домогосподарств, інвестиційні видатки фірм, державні закупівлі та видатки іноземців на наші товари і послуги – мають дорівнювати вартості національного продукту.

Завдання 3.2.

Встановіть відповідність у вигляді комбінації букв і цифр

Термін	Визначення (ознаки)
А. Економічне зростання	1. Податки, що стягуються безпосередньо з індивідів та фірм.
В. Інтенсивний тип відтворення	2. Податки, що накладаються на товари і послуги.
С. Екстенсивний тип відтворення	3. Збільшення реального обсягу виробництва в країні.
Д. Макроекономічна рівновага	4. Частина суспільного продукту, яка призначена для задоволення матеріальних і духовних потреб людей.
Е. Суспільне відтворення	5. Обсяг інвестицій за вирахуванням зношеного капіталу (амортизації).
Ф. Споживчі видатки	6. Відновлення виробництва у зростаючому масштабі щодо кількості та якості виготовленого продукту.
Г. Інвестиційні видатки фірм	7. Абстрактна категорія, що характеризує реальний процес акумуляції заощаджень суспільства.
Н. Чисті інвестиції	8. Частина сукупного суспільного продукту, яка призначена для відтворення робочої сили.
І. Сукупні видатки	9. Видатки уряду на купівлю благ і наймання працівників у державний сектор.
Ж. Державні закупівлі	10. Економічне зростання, що базується на кількісному зростанні факторів виробництва.
К. Державний бюджет	11. Видатки фірм на відтворення і розширення виробництва.
Л. Прямі податки	12. Ресурси, які використовують для виробництва.
М. Непрямі податки	13. Рівняння, яке ілюструє рівновагу у відкритій економіці
Н. Фактори виробництва	14. Безперервне повторення виробництва.
О. Необхідний продукт	15. Витрати домашніх господарств на різноманітні товари і послуги.
Р. Додатковий продукт	16. Баланс доходів і витратків держави за певний проміжок часу.
Q. Просте відтворення	17. Різниця між обсягом експорту товарів і послуг та обсягом імпорту товарів і послуг.
Р. Розширене відтворення	18. Економічне зростання, що ґрунтується на

	якісному вдосконаленні факторів виробництва.
S. Суспільний капітал	19. Частина суспільного продукту, призначена для розширення виробництва, створення страхових, резервних фондів.
T. Сукупний суспільний продукт	20. Загальна сума витрат в економіці на кінцеві товари і послуги.
U. Фонд споживання	21. Частина сукупного суспільного продукту, яка призначена для забезпечення суспільних потреб.
V. Фонд нагромадження	22. Сукупність благ суспільства на певну дату, які створені за весь попередній період його розвитку.
W. Сектор майна	23. Продукт всіх сфер і галузей національної економіки, створений за рік.
X. Національне багатство	24. Сукупність взаємозв'язаних індивідуальних капіталів, утворюючих в своєму русі кругообіг
Y. Чистий експорт	25. Обсяг сукупного продукту, за якого сукупний попит дорівнює сукупній пропозиції.
Z. Основна макроекономічна тотожність	26. Відновлення виробництва в незмінних масштабах щодо кількості та якості виготовленого продукту.

Завдання 3.3.

Виберіть одну правильну відповідь

1. Просте відтворення – це:

- а) безперервне стале повторення виробництва;
- б) відтворення виробництва у зростаючих масштабах;
- в) екстенсивний розвиток виробництва;
- г) інтенсивний розвиток виробництва.

2. Що не відноситься до факторів екстенсивного типу розширеного відтворення?

- а) збільшення капіталовкладень;

б) зростання обсягів сировини, що споживається у виробничому процесі;

в) зростання кількості використовуваних земель;

г) зростання кількості робітників;

д) підвищення професіоналізму робітників.

3. Що не відноситься до факторів інтенсивного типу розширеного відтворення?

а) підвищення якості продукції;

б) зростання кількості робітників;

в) вдосконалення засобів виробництва;

г) підвищення кваліфікації робітників;

д) вдосконалення форм і засобів організації виробництва.

4. Що є умовою безперервного повторення процесу виробництва?

а) економічне зростання;

б) кругообіг суспільного капіталу;

в) реалізація сукупного суспільного продукту і його складових;

г) збалансованість попиту і пропозиції;

д) всі відповіді правильні.

5. Яке положення не відноситься до розширеного відтворення?

а) виробництво повторюється у зростаючих масштабах;

б) частина додаткової вартості використовується для нагромадження;

в) виробництво спрямовано на удосконалення факторів виробництва;

г) додатковий продукт повністю використовується на задоволення особистих потреб;

д) забезпечується постійне збільшення обсягів виробництва.

6. Сукупний обсяг товарів і послуг, виготовлених в країні за рік, – це:

а) національне багатство;

б) валовий національний дохід;

в) національний дохід;

г) чистий продукт суспільства;

д) сукупний суспільний продукт.

7. Що не відповідає функціональному призначенню додаткового продукту?

- а) розширення виробництва;
- б) створення резервного фонду;
- в) відтворення сукупної робочої сили;
- г) відтворення суспільних потреб;
- д) нагромадження капіталу.

8. Як кількісно співвідносяться національний дохід (НД) і необхідний продукт (НП)?

- а) НД > НП на розмір додаткового продукту;
- б) НД > НП на розмір фонду відшкодування;
- в) НД < НП на величину фонду нагромадження;
- г) НД = НП;
- д) НД > НП на розмір фонду споживання.

9. Призначення фонду споживання:

- а) задоволення потреб безпосередніх виробників;
- б) нагромадження виробництва;
- в) забезпечення суспільних потреб;
- г) задоволення матеріальних і духовних потреб людей;
- д) немає правильної відповіді.

10. Яка головна проблема суспільного відтворення?

- а) пропорційний розвиток народного господарства;
- б) досягнення економічної ефективності суспільного виробництва;
- в) формування оптимального обсягу і структури ССП;
- г) збалансування всіх елементів економічної системи;
- д) реалізація сукупного суспільного продукту.

11. Національне багатство суспільства – це:

- а) сукупний суспільний продукт;
- б) чистий національний продукт;
- в) сукупність накопичених матеріальних і духовних цінностей держави;
- г) виробничі і невиробничі основні фонди;
- д) запаси природних ресурсів;
- е) немає правильної відповіді.

12. Що не є характерним для моделі відтворення Ф. Кене?

- а) процес відтворення – це єдність відтворення благ і виробничих відносин;
- б) пропорційність досягається в умовах вільної конкуренції;

- в) в обіг вступають сільськогосподарська і промислова продукція та грошові кошти;
- г) все суспільство складається з трьох класів;
- д) чистий продукт суспільства створюється трьома класами нації.

13. Яке з припущень не відповідає Марксовій теорії відтворення?

- а) всі товари реалізуються по вартості;
- б) відтворення відбувається в незмінних масштабах;
- в) все суспільство складається із двох класів – підприємців і найманих працівників;
- г) між сферами і галузями економіки є пропорційність;
- д) виключається вплив зовнішньої торгівлі.

14. Обов'язковою умовою розширеного відтворення моделі Маркса є:

- а) $I(v + m) = Ic$;
- б) $I(c + v + m) = Ic + Ic$;
- в) $I(v + m) > Ic$;
- г) $I(c + v + m) > I(v + m) + I(v + m)$.

15. Державні трансферні платежі – це:

- а) видатки уряду на наймання працівників у державний сектор;
- б) виплати уряду домогосподарствам, не обумовлені їхньою участю у процесі виробництва;
- в) видатки уряду на виробництво специфічних суспільних благ;
- г) заощадження держави.

16. Чисті інвестиції – це:

- а) відновлена вартість основного капіталу;
- б) вартість спожитого основного капіталу;
- в) частка заощаджень за рахунок амортизаційних відрахувань;
- г) частка заощаджень, спрямована на розширене виробництво;
- д) усі відповіді неправильні.

17. Сукупні видатки в економіці не дорівнюють сукупному доходу, якщо:

- а) державний бюджет є профіцитним;
- б) чисті інвестиції є від'ємною величиною;
- в) чистий експорт дорівнює нулеві;
- г) споживчі видатки збільшилися;
- д) усі відповіді неправильні.

18. Сукупність усіх вироблених у країні товарів та наданих послуг за рік незалежно від розташування національних підприємств – це:

- а) валовий внутрішній продукт.
- б) валовий національний дохід.
- в) валовий національний продукт.
- г) валовий внутрішній дохід.

19. Проблема доцільності запровадження податку на тютюнові вироби з метою зниження захворюваності людей – це проблема:

- а) позитивної мікроекономіки;
- б) нормативної мікроекономіки;
- в) не економіки, а охорони здоров'я;
- г) яка не стосується мікроекономіки.

Завдання 3.4

Розв'язіть задачі

Задача 1.

В країні одержано сукупного продукту на 3000 млрд грн. На його виробництво витрачено матеріально-сировинних ресурсів на 1400 млрд. Додатковий продукт склав – 500 млрд.

Розрахуйте:

- а) необхідний продукт;
- б) національний дохід.

Приклад розв'язання задачі

Функціональна структура сукупного суспільного продукту представлена сукупністю трьох його форм:

$$ССП = ФЗ + НП + ДП, \quad (3.1)$$

де $ФЗ$ – фонд заміщення; $НП$ – необхідний продукт; $ДП$ – додатковий продукт.

Отже, ми можемо розрахувати суму необхідного продукту.

$$НП = ССП - ФЗ - ДП \quad (3.2)$$

або

$$НП = 3000 - 1400 - 500 = 1100 \text{ (млрд. грн.)}$$

Необхідний і додатковий продукт у сукупності складають **чистий продукт** суспільства (сукупний суспільний продукт за мінусом фонду заміщення). На стадіях розподілу і перерозподілу чистий продукт виступає як **національний дохід**.

Звідси сума національного доходу дорівнює:

$$НД = НП + ДП \quad (3.3)$$

або

$$НД = 1100 + 500 = 1600 \text{ (млрд. грн.)}$$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 2.

Визначити обсяг фонду споживання, якщо сукупний суспільний продукт складає 2100 млрд грн, фонд відшкодування – 900 млрд, необхідний продукт – 600 млрд, норма нагромадження – 8%.

Задача 3.

Розрахуйте обсяг вироблених предметів споживання, якщо при простому відтворенні сукупний суспільний продукт (ССП) складає 2700 млрд грн, фонд відшкодування I та II підрозділів дорівнює 1900 млрд.

Задача 4.

Обчисліть обсяг сукупного суспільного продукту, якщо при простому відтворенні знов створена вартість I підрозділу складає 2000 млрд грн, знов створена вартість II підрозділу – 1000 млрд, вартість спожитих засобів виробництва I підрозділу дорівнює 3600 млрд грн.

ТЕМА 4. ТЕОРІЯ РАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧА

Мета заняття: формування у студентів теоретичних знань

щодо натурального господарства і товарного виробництва, товару та його складових, суспільного поділу праці, споживчої і мінової вартості товару. Набуття практичних навичок щодо з'ясування змісту уподобань споживача і його ринкового кошика; описання кривих байдужості і розуміння відмінності між різними кривими; розкриття змісту бюджетної лінії та факторів, що визначають її положення. Визначення стану рівноваги споживача і факторів, під впливом яких він може змінюватись; визначення раціонального обсягу споживання благ як аналітичним, так і графічним способами.

Контрольні запитання

1. Що таке корисність та які її основні властивості?
2. Що таке раціональність? У чому полягає гіпотеза про раціональну поведінку споживача?
3. Що таке гранична корисність? Крива граничної корисності. Формула розрахунку граничної корисності.
4. Закон спадної граничної корисності(І закон Госсена): суть та приклади.
5. Загальна корисність. Крива загальної корисності.
- 6.Правило раціональної поведінки споживача (2-й закон Госсена).
6. Правило рівноваги споживача. Споживча рівновага.
7. Назвіть типи господарювання, види товарного виробництва, загальні риси і відмінності між ними.
8. Що таке продукт і товар?
9. Які властивості товару Ви знаєте?
10. Чи мають вартість дикорослі плоди?
11. У чому виражається двоїстість праці?
12. Перерахуйте функції закону вартості.
- 13.Охарактеризуйте рівновагу споживача..
- 14.Чому обмеженість ресурсів примушує людину робити вибір?
- 15.Назвіть спільні риси та відмінності мікро- та макроекономіки.
- 16.Дайте характеристику об'єктів та суб'єктів мікроекономіки.
- 17.Принцип дії закону спадної граничної корисності.

18. Наведіть приклади деяких винятків із першого закону Госсена.

Практичні завдання

Завдання 4.1.

Визначте, правильні чи неправильні наступні твердження:

1. Нахил бюджетної лінії залежить від співвідношення цін двох благ.
2. Зміна доходу споживача зміщує бюджетну лінію паралельно до початкової за інших рівних умов.
3. Модель можливого описує поведінку споживача без врахування видатків на будь-який споживчий кошик.
4. Споживач максимізує корисність, коли його бюджетна лінія перетинає криву байдужості.
5. Якщо споживач перебуває на певній кривій байдужості і при цьому цілком витрачає свій дохід, можна стверджувати, що він максимізує корисність.
6. У точці рівноваги споживача кути нахилу кривої байдужості і бюджетної лінії однакові.
7. Бюджетна лінія зрушиться ліворуч паралельно до початкової, якщо дохід споживача зменшиться.
8. Зміни доходу споживача та ринкових цін змінюють купівельну спроможність споживача і впливають на положення бюджетної лінії.
9. Зрушення бюджетної лінії відбуваються внаслідок зміни рівня задоволення потреб споживача.
10. За умови, що $MU_X/P_X = MU_Y/P_Y$ крива байдужості є дотичною до бюджетної лінії.
11. У стані рівноваги споживача гранична корисність товару X дорівнює граничній корисності товару Y.
12. Умова рівноваги споживача за кардиналістською теорією не відрізняється від умови рівноваги споживача за ординалістською теорією.

13. Оптимальний споживчий кошик повинен розміщуватись на бюджетній лінії і належати до найвищої з можливих кривих байдужості.

14. Розширене бюджетне обмеження відрізняється від звичайного тим, що відображає видатки споживача не на два, а на множину товарів в межах його доходу.

15. Другий закон Госсена описує умову рівноваги споживача.

16. Досягнувши стану рівноваги, споживач не має потреби змінювати структуру споживання, купувати одного товару більше, а іншого – менше.

17. Еквімаржинальний принцип – це принцип рівної корисності.

18. Співвідношення між граничними корисностями та цінами благ є різними для різних споживачів, тоді як співвідношення між граничними корисностями різних благ для всіх споживачів однакові.

19. Багаті витрачають гроші легко, бідні розмірковують над кожною копійкою. Поведінка на ринку тих і інших пояснюється законом спадної граничної корисності.

20. При виборі оптимального кошика з двох товарів – досконалих заміників споживач завжди віддає перевагу більш дешевому з них.

Завдання 4.2.

Підтвердіть або спростуйте наступні твердження

1. Крива „ціна – споживання” проходить через всі точки рівноваги споживача, пов’язані зі зміною доходу.

2. Крива „ціна – споживання” є основою побудови кривої індивідуального попиту.

3. Крива „дохід – споживання” проходить через всі точки рівноваги споживача, пов’язані зі зміною доходу.

4. Модель Слуцького графічно нічим не відрізняється від моделі Хікса.

5. Ефект доходу та ефект заміни для будь-яких благ є односпрямованими, діють в одному напрямку.

6. Ефект доходу – це зміна обсягу попиту на товар, пов’язана зі зміною номінального доходу споживача.

7. Криві Енгеля характеризують залежність обсягу споживання товару від його ціни.

8. Для товарів Гіффена закон попиту не виконується, а крива попиту є висхідною.

9. Для абсолютних доповнювачів зміна ціни одного з благ не змінює структури оптимального споживчого кошика, ефект заміни відсутній.

10. Якщо нижче благо дешевшає, попит на нього зростає.

11. Для товарів Гіффена ефект доходу перевищує ефект заміни.

12. Для нижчих благ ефекти заміни і доходу є протилежно спрямованими, а ефект заміни перевищує ефект доходу.

13. Для нормальних благ ефекти заміни і доходу є односпрямованими.

14. Ринковий попит є сумою обсягів індивідуального попиту всіх покупців даного товару за всіх можливих значень ціни.

15. Крива ринкового попиту відображає готовність платити граничного споживача і є показником сприйняття цінності товару.

16. Споживчий надлишок є показником економічного добробуту.

17. Для людей, не схильних до ризику, справджується закон спадної граничної корисності доходу.

18. У моделі очікуваної корисності криві байдужості є висхідними, а гранична норма заміни ризику очікуваним доходом зростає.

19. Якщо ціна одного з благ споживчого кошика знижується, то ефект заміни буде спонукати споживача купувати його більше, а ефект доходу – навпаки, купувати менше.

20. Для абсолютних доповнювачів зміна ціни одного з благ не змінить оптимального споживчого кошика, тому що ефекти заміни та доходу відсутні.

21. Попит множини споживачів на певне благо впливає на ринковий попит, але не чинить жодного впливу на попит окремого споживача, який формується виключно на основі його особистих уподобань.

Завдання 4.3.

Визначте одну правильну відповідь

1. Метою споживача є максимізація:

- а) граничної корисності;
- б) сукупної корисності;
- в) середньої корисності;
- г) різниці між сукупною і граничною корисністю.

2. Раціональність поведінки споживача означає, що:

- а) споживач прагне мінімізувати видатки на товари;
- б) споживач піклується не власним, а суспільним добробутом;
- в) споживач прагне максимізувати корисність за наявних обмежень;
- г) споживач прагне максимізувати кількість товарів у кошику.

3. Корисність – це:

- а) кількість благ, які здатні задовольнити потреби споживача;
- б) мінімальне задоволення від споживання певного блага;
- в) задоволення, яке отримує людина від споживання благ;
- г) максимальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання певного блага.

4. Корисність блага:

- а) є суб'єктивно-психологічною оцінкою задоволення від споживання благ;
- б) є різною для різних споживачів;
- в) є різною для одного й того ж споживача залежно від інтенсивності потреби, ступеня її насиченості, запасу благ, періоду часу;
- г) всі відповіді правильні.

5. Сукупна корисність – це:

- а) загальна сума задоволення від споживання певного набору благ;
- б) мінімальна сума задоволення від споживання певного набору благ;
- в) середня величина задоволення від споживання певного набору благ;
- г) додаткове задоволення від споживання додаткової одиниці блага.

6. Сукупна корисність:

- а) зменшується зі зростанням споживання зростаючим темпом;

- б) збільшується зі зростанням споживання зростаючим темпом;
- в) збільшується зі зростанням споживання спадним темпом;
- г) зменшується зі зростанням споживання спадним темпом.

7. Сукупна корисність:

а) максимізується, коли гранична корисність набуває нульового значення;

- б) збільшується зі зростанням споживання блага;
- в) є сумою задоволення від споживання певної кількості благ;
- г) всі відповіді правильні.

8. Гранична корисність – це:

а) загальна сума задоволення від споживання певного набору благ;

б) мінімальна сума задоволення від споживання певного набору благ;

в) середня величина задоволення від споживання певного набору благ;

г) додаткове задоволення від споживання додаткової одиниці блага.

9. Гранична корисність – це:

а) додаткова корисність від споживання додаткової одиниці блага;

б) зміна сукупної корисності набору товарів при зміні кількості певного блага на одиницю;

в) приріст сукупної корисності;

г) всі відповіді правильні.

10. Сукупна корисність зростає, коли гранична корисність:

а) зменшується;

б) збільшується;

в) збільшується або зменшується, але є додатною величиною;

г) збільшується повільно.

11. Між кривими сукупної та граничної корисності існує геометричний зв'язок:

а) крива сукупної корисності досягає максимального значення в точці, яка відповідає нульовому значенню граничної корисності;

б) кут нахилу кривої сукупної корисності показує величину граничної корисності;

в) за від'ємних значень граничної корисності крива сукупної корисності відхиляється донизу, стає спадною;

г) всі відповіді правильні.

12. П'яте морозиво, яке ви їсте, надає вам менше задоволення, ніж перше. Це приклад:

- а) дії закону попиту;
- б) дії закону спадної граничної корисності;
- в) наявності надлишку товару;
- г) наявності дефіциту товару.

13. Споживач готовий купити третій кілограм цукерок тільки за умови, що продавець знизить ціну. Його поведінку найкраще пояснює:

- а) закон спадної граничної корисності;
- б) ефект доходу;
- в) закон зростаючої граничної корисності;
- г) ефект заміни.

14. Закон спадної граничної корисності (перший закон Госсена) твердить, що:

- а) відношення граничних корисностей благ до їхніх цін повинні бути рівні;
- б) сукупна корисність зростає зі зростанням споживання благ;
- в) величина задоволення від споживання кожної додаткової одиниці благ даного виду зменшується до досягнення нульового значення в точці повного насичення потреби;
- г) зі зростанням доходів споживачів величина задоволення від споживання кожної додаткової одиниці благ даного виду зменшується.

15. Закон зростаючої сукупної корисності полягає у тому, що:

- а) зі зростанням доходів споживачів величина задоволення від споживання кожної додаткової одиниці благ даного виду зростає;
- б) зі зростанням доходів споживачів величина задоволення від споживання кожної додаткової одиниці благ даного виду зменшується;
- в) з нарощуванням споживання будь-якого блага величина задоволення від кожної додаткової його одиниці зменшується;
- г) з нарощуванням споживання будь-якого блага загальна сума корисності зростає.

16. Принцип раціональності поведінки означає, що:

- а) кожний економічний суб'єкт ощадливо витрачає гроші;

б) кожна людина робить вибір, максимізуючи власну вигоду;
в) кожний суб'єкт повинен діяти згідно з існуючими правилами, які відображають оптимальний варіант вибору;

г) всі люди діють однаково, опинившись в однакових умовах.

17. Ціна груш та яблук однакова – 7,5 грн за кг. Юлія намагається максимізувати корисність, споживаючи яблука та груші, що ви їй порадите як хорошиий економіст:

а) купувати однакову кількість яблук і груш, оскільки їх ціна однакова;

б) витратити весь дохід на споживання яблук і груш;

в) обрати таку кількість яблук і груш, щоб $ГНЗ=1$;

г) реалізувати водночас варіанти «б» та «в».

18. Споживчий вибір оптимальний, якщо споживач:

а) в межах бюджетного обмеження обирає такий набір товарів, для якого відношення граничних корисностей благ дорівнює відношенню їхніх цін;

б) задовольняє усі свої потреби;

в) максимізує граничну корисність в межах свого бюджету;

г) купує товари в межах свого бюджету за найнижчими цінами.

19. Якщо споживач рухається вгору вздовж кривої байдужості, його загальне задоволення:

а) зростає;

б) зменшується;

в) залишається незмінним;

г) спочатку зростає, а потім зменшується.

20. Зменшення ціни товару приведе до того, що споживач досягне нового рівноважного стану:

а) на нижчій кривій байдужості;

б) на вищій кривій байдужості;

в) на тій самій кривій байдужості, але з комбінацією товарів, що містять більше того товару, ціна якого впала;

г) на тій самій кривій байдужості, але з комбінацією товарів, що містять менше того товару, ціна якого впала.

21. У перерві важкого робочого дня Микола збирався перекусити молочним коктейлем. Він готовий був заплатити 6,50 грн за молочний коктейль, але з'ясувалося, що він мавзаплатити лише 5 грн. Його споживчий надлишок дорівнював:

а) 3,50 грн;

- б) 1,50 грн;
- в) 2 грн;
- г) 5 грн.

22. Якими двома основними причинами можна пояснити існування економічних проблем:

- а) впливом держави на економіку та зростанням населення Землі;
- б) забрудненням навколишнього середовища та існуванням транснаціональних корпорацій;
- в) наявністю безробіття та інфляції;
- г) необмеженістю бажань людей та обмеженістю ресурсів.

23. Будуючи моделі, економісти:

- а) розробляють припущення, які спрощують ситуацію;
- б) включають всю наявну інформацію;
- в) мають використовувати математичні моделі;
- г) намагаються дублювати реальний світ.

Завдання 4.4.

Розв'яжіть задачі

Методичні вказівки

Ютиль – це теоретична міра корисності товару.

Гранична корисність (MU) – це додаткова корисність, одержана від споживання додаткової одиниці блага, або приріст сукупної корисності.

Сукупна корисність (TU) – загальна сума задоволення від споживання благ, може бути представлена функцією, що показує залежність корисності від кількості споживаних благ:

$$TU = f(X, Y) \quad (4.1)$$

або

$$TU = f(X) \quad (4.2)$$

для випадку споживання одного блага.

Де: TU – сукупна корисність; X, Y – споживані блага;

f – функція залежності корисності від кількості споживаних благ.

Гранична норма заміни благ показує пропорції заміни одного товару іншим:

$$MRS_{XY} = -MU_X / MU_Y, \quad (4.3)$$

де: MRS_{XY} – гранична норма заміни;

MU_X – корисність блага, який буде замінитися;

MU_Y – корисність блага заміни.

Гранична норма заміни – це кількість одного блага, від якої споживач змушений відмовитись, заради додаткової одиниці іншого. Вона може бути визначена як кутовий коефіцієнт кривої байдужості в кожній точці:

$$MRS_{XY} = -\Delta Y / \Delta X = -MU_X / MU_Y \quad (4.4)$$

Визначення граничної норми заміни у кардиналістській і ординалістській теоріях аналогічні.

Задача 1.

Студентка споживає груші та яблука. Представлені в таблиці споживчі кошики є байдужими для неї, вони всі мають однакову корисність.

<i>Споживчі кошики</i>	A	B	C	D
<i>Кількість яблук, кг</i>	5	3	2	1
<i>Кількість груш, кг</i>	1	2	3	5

1. На основі наведених даних побудуйте криву байдужості, відклавши кількість груш на вертикальній осі, а кількість яблук – на горизонтальній.

2. Визначте граничну норму заміни груш яблуками та її динаміку, якщо студентка послідовно змінює уподобання щодо споживчих кошиків від A до D.

Приклад розв'язання задачі

Задача 2.

На основі наведених даних:

<i>Кількість тістечок, шт.</i>	0	1	2	3	4	5	6	7
<i>Сукупна корисність,</i>	0	5	9	12	14	15	15	14

ютилів

- 1) визначте граничну корисність третього тістечка;
- 2) побудуйте графіки сукупної та граничної корисності;
- 3) за якого значення граничної корисності споживач отримує максимум сукупної корисності?

Q	0	1	2	3	4	5	6	7
TU	0	5	9	12	14	15	15	14
MU		5	4	3	2	1	0	-1

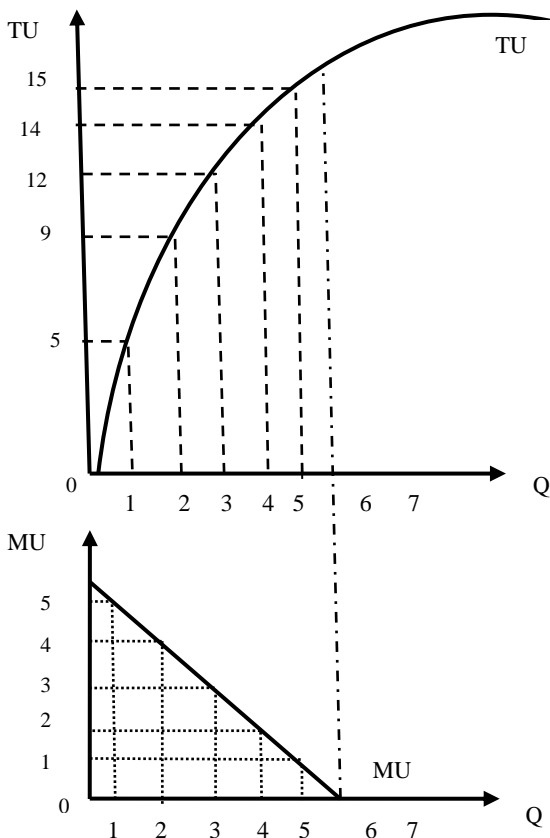


Рисунок 4.1 – Графік сукупної та граничної корисності

- 1) MU третього тістечка становить 3 ютилі (див. табл.);
- 2) див. рис. 4.1;
- 3) значення TU є максимальним і дорівнює 15 за умови, якщо додаткове споживання тісточок буде дорівнювати нулю MU=0.

Задачі для самостійного розв'язання**Задача 3.**

Сукупна корисність споживача представлена функцією: $U=(A \cdot B)^{1/2}$, де А – обсяг споживання апельсинів, В – обсяг споживання бананів.

1. Визначте величину сукупної корисності, якщо $A = 5$, $B = 80$.
2. Визначте рівень споживання бананів, якщо $A = 10$, $A = 15$, $A = 20$ і т.д. Побудуйте криву ізокорисності.

Задача 4.

Споживач витрачає весь дохід на товари X і Y. Початкові ціни товарів становили відповідно: $P_X=15$ грн., $P_Y=25$ грн. Оптимальний споживчий кошик складався з 20 одиниць товару X та 30 одиниць товару Y.

Визначте, чи зміниться добробут споживача, якщо його уподобання залишаються незмінними, ціни благ становитимуть $P_X=15$ грн., $P_Y=20$ грн., а на купівлю цих товарів він зможе витратити 900 грн.

ТЕМА 5: ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ

Мета заняття: формування у студентів розуміння та надання визначень понять ринкового попиту та ринкової пропозиції; закону попиту і закону пропозиції. Набуття навичок опису кривої попиту та кривої пропозиції, вміння визначати попит і пропозицію на товар та зміни в попиті і пропозиції. Опанування студентами навичок з розкриття змісту ринкової рівноваги, обґрунтування функції ціни.

Формування у студентів розуміння взаємодії попиту і пропозиції, ринкової рівноваги, виникнення надлишку та дефіциту на ринку, навичок з визначання зміни в пропозиції, попиті та рівновазі, з

застосування цін, які встановлює уряд: верхньої та нижньої межі цін.

Контрольні питання

1. Дайте визначення функції попиту.
2. Які фактори впливають на попит?
3. У чому полягає різниця між зміною попиту та зміною обсягу попиту?
4. Дайте визначення індивідуальної та ринкової пропозиції.
5. Що означає функція пропозиції, як вона зображається графічно?
6. Охарактеризуйте фактори впливу на пропозицію.
7. Поясніть різницю між зміною пропозиції та зміною обсягу пропозиції.
8. Поясніть ефект взаємодії попиту та пропозиції.
9. Дайте визначення еластичності попиту за ціною.
10. Охарактеризуйте фактори, що впливають на еластичність попиту за ціною.
11. Поняття та порядок розрахунку коефіцієнтів еластичності попиту за доходами.
12. Перехресна еластичність попиту, поняття та порядок розрахунку.
13. Дайте визначення еластичності пропозиції.

Практичні завдання

Завдання 5.1.

Визначте, правильні чи неправильні наступні твердження:

1. Збільшення обсягу попиту означає зміщення кривої попиту праворуч.
2. Зростання доходів споживачів викликає збільшення попиту на всі товари.
3. Закон пропонування твердить, що між ціною та обсягом пропонування існує прямий зв'язок.

4. Товари-субститути – це пари товарів, для яких підвищення ціни одного викликає зростання попиту на інший.

5. Закон попиту твердить, що коли ціна товару зростає, то попит на товар скорочується.

6. Зі зростанням кількості споживачів на ринку попит на товар зростає.

7. Часткова рівновага – це стан ринку певного товару, за якого обсяг попиту на товар збігається з обсягом його пропонування.

8. Якщо ринок перебуває у стані рівноваги, то зміна попиту чи пропонування призведе до зміни як рівноважної ціни, так і рівноважної кількості товару.

9. Підвищення цін на комп'ютери призведе до скорочення попиту на вершкове масло.

10. Нормальні товари – це товари, попит на які не змінюється зі зміною доходу споживача.

11. Обсяг пропонування – це конкретна кількість товару, яку продавці бажають і можуть продати на ринку протягом деякого періоду часу за кожного значення ціни.

12. Зрушення кривої пропонування праворуч означає, що виробники пропонують більшу кількість продукту за кожного рівня цін.

13. Якщо уряд встановлює верхню межу ціни, то за цієї ціни обсяги попиту і пропонування даного товару завжди рівні.

14. Якщо ціна товару зростає, то його пропонування також зросте.

15. Якщо частина фірм залишає ринок, крива ринкового пропонування зміщується ліворуч.

16. Прибуткові податки скорочують доходи споживачів і, впливаючи як неціновий чинник, зміщують криву попиту ліворуч.

17. Непрямі податки призводять до зменшення пропонування і зміщують криву пропонування.

18. Встановлення відсоткового податку на продавців призводить до скорочення пропонування за кожного значення ціни, крива пропонування зміститься паралельно до попередньої.

19. Субсидія є „податком навпаки“ і дозволяє збільшити пропонування і знизити рівноважну ціну товару.

20. У точці ринкової рівноваги ціна, за якою купують товар покупці, може не співпадати з ціною, яку отримують за свій товар продавці.

Завдання 5.2.

Підтвердіть або спростуйте твердження:

1. Точка одиничної еластичності на лінійній кривій попиту розмежовує два її відрізки – еластичного та нееластичного попиту.

2. Обсяг виторгу продавця змінюється в залежності від величини коефіцієнта цінової еластичності попиту на даний товар.

3. Попит на предмети розкоші є більш еластичним, ніж на товари першої необхідності.

4. Обсяг продажу товарів першої необхідності значно зростає, якщо ціни на них знизяться.

5. Якщо зі зміною ціни на 1% обсяг попиту на товар змінюється на 5%, це означає, що попит на цей товар є нееластичним.

6. Якщо з підвищенням ціни товару виторг від його реалізації зростає, це означає, що попит на цей товар є еластичним.

7. Для всіх точок лінійної кривої попиту коефіцієнт цінової еластичності є величиною сталою.

8. Чим більше замінників має товар, тим більш еластичним є попит на нього.

9. Якщо зі зниженням ціни товару обсяг його продажу не зміниться, це означає, що попит на цей товар є абсолютно еластичним.

10. Найкоротший ринковий період – це проміжок часу, протягом якого за будь-якої зміни ціни товару неможливі жодні зміни у попиті чи пропонуванні.

11. Позитивне значення коефіцієнта перехресної еластичності попиту означає, що аналізовані товари є субститутами.

12. Показник перехресної еластичності визначається тільки для попиту, його визначення для пропонування не має сенсу.

13. Чим меншу частку свого доходу споживач витрачає на певний товар, тим більш еластичним є попит на нього.

14. Визначальним чинником цінової еластичності пропонування є наявність у товару близьких і досконалих замінників.

15. З підвищенням цін на ювелірні вироби сукупний виторг фірм-виробників зростає.

16. У всіх точках лінійної кривої пропонування коефіцієнт цінової еластичності є величиною сталою.

17. Показники перехресної еластичності попиту та еластичності попиту за доходом визначають процентну зміну попиту на товар, спричинену впливом відповідних нецінових чинників попиту.

18. Еластичність пропонування у довгостроковому періоді є значно вищою, ніж у короткостроковому; для еластичності попиту часовий період не має значення.

19. Законодавче визначення платника податку не чинить жодного впливу на економічний розподіл податкового тягаря між покупцями і продавцями.

20. Економічний розподіл податкового тягаря між покупцями і продавцями визначається відносною еластичністю попиту і пропонування.

Завдання 5.3.

Оберіть правильну відповідь

1. Закон попиту описує:

а) обернено-пропорційну залежність між ціною та обсягом попиту;

б) пряму залежність між ціною та обсягом попиту;

в) обернену залежність між ціною та обсягом попиту;

г) пряму пропорційну залежність між ціною та обсягом попиту.

2. Якщо ціна товару підвищується, то згідно з законом попиту:

а) попит скорочується;

б) попит зростає;

в) обсяг попиту скорочується;

г) обсяг попиту зростає.

3. Яке з наступних тверджень ілюструє закон попиту?

а) з підвищенням ціни кави обсяги її покупок будуть скорочуватись;

б) зі зростанням доходів споживачі віддадуть перевагу більш дорогим сортам кави;

в) зі зниженням ціни кави знизяться й обсяги її споживання;
 г) споживачі бажають споживати і готові платити за каву ціну, яку пропонує ринок.

4. Коли ціна товару підвищується, то:

- а) попит на нього, як правило, скорочується;
- б) крива попиту на товари-замінники зміщується ліворуч;
- в) крива попиту на товари-комплементи зміщується ліворуч;
- г) обсяг попиту на нього, як правило, збільшується.

5. На ринковий попит не чинять впливу:

- а) число покупців на ринку;
- б) ціни ресурсів;
- в) доходи споживачів;
- г) ціни товарів-замінників.

6. Зростання попиту на товар може бути наслідком зниження ціни:

- а) даного товару;
- б) товару-замінника;
- в) товару-доповнювача;
- г) нейтрального товару.

7. Скорочення попиту на товар і зміщення кривої попиту на нього ліворуч є наслідком:

- а) зменшення доходів споживачів;
- б) очікування підвищення ціни товару;
- в) скорочення пропонування товару;
- г) підвищення цін товарів-замінників.

8. Який з наведених чинників не призведе до зміщення кривої попиту на тенісні м'ячі?

- а) дуже гарна погода;
- б) зниження ціни на тенісні ракетки;
- в) збільшення числа бажаючих грати в теніс;
- г) підвищення ціни на тенісні м'ячі.

9. Крива попиту зрушиться ліворуч, якщо:

а) знизиться ціна товару-комплементу; б) товар стане більш модним;
 в) зростуть доходи споживачів; г) знизиться ціна товару-субституту.

10. Товар вважається нормальним, якщо попит на нього:

- а) зростає з підвищенням ціни товару-замінника;

- б) зменшується зі зростанням доходів споживачів;**
- в) зростає зі зростанням доходів споживачів;**
- г) скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

11. Товар вважається нижчим, якщо попит на нього:

- а) зростає з підвищенням ціни товару-замінника;
- б) зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- в) зростає зі зростанням доходів споживачів;
- г) скорочується з підвищенням ціни товару-доповнювача.

12. Товар вважається нейтральним, якщо попит на нього:

- а) не змінюється зі зміною ціни товару-замінника;
- б) зменшується зі зростанням доходів споживачів;
- в) зростає зі зростанням доходів споживачів;
- г) не змінюється зі зміною доходів споживачів.

13. Товари-субститути – це пари товарів, для яких:

- а) підвищення ціни одного викликає зростання попиту на інший;
- б) підвищення ціни одного викликає скорочення попиту на інший;

- в) попит зростає зі зростанням доходів споживачів;

- г) підвищення ціни одного не викликає зміни попиту на інший.

14. З підвищенням доходів споживачі почали купувати більше сиру, але менше макаронів. Це означає, що вони вважають:

- а) сир і макарони товарами-доповнювачами;
- б) макарони нормальним товаром, а сир – нижчим товаром;
- в) сир нормальним товаром, а макарони – нижчим товаром;
- г) правильні відповіді а) і в).

15. Якщо два товари є взаємозамінниками, то підвищення ціни одного призведе до:

- а) зростання обсягу попиту на інший; б) зростання попиту на інший;

- в) скорочення попиту на інший; г) скорочення обсягу попиту на інший.

16. Товари-комплементи – це пари товарів, для яких:

- а) підвищення ціни одного викликає зростання попиту на інший;
- б) підвищення ціни одного викликає скорочення попиту на інший;

- в) попит зростає зі зростанням доходів споживачів;

- г) підвищення ціни одного не викликає зміни попиту на інший.

17. Незалежними у споживанні вважаються товари, для яких:

- а) підвищення ціни одного викликає зростання попиту на інший;
- б) підвищення ціни одного викликає скорочення попиту на інший;
- в) підвищення ціни одного не впливає на попит на інший;
- г) попит не змінюється зі зміною доходів споживачів.

18. Зі зростанням доходів споживачів скорочується попит на:

- а) товари першої необхідності;
- б) нормальні товари;
- в) нижчі товари;
- г) предмети розкоші.

19. На ринкове пропонування безпосередньо не впливають:

- а) ціни ресурсів; б) число фірм;
- в) доходи споживачів;
- г) зміни технології виробництва.

20. Зміщення кривої пропонування борошна праворуч є наслідком:

- а) підвищення ціни борошна; б) зменшення числа виробників борошна;
- в) зниження ціни пшениці; г) зростання доходів споживачів.

21. Удосконалення технології виробництва товару призведе до:

- а) зниження його рівноважної ціни і збільшення рівноважного обсягу;
- б) підвищення його рівноважної ціни і зменшення рівноважного обсягу;
- в) зменшення пропонування даного товару і появи його дефіциту;
- г) зміщення як кривої попиту на нього, так і кривої його пропонування праворуч.

22. Зміщення кривої пропонування товару є наслідком:

- а) скорочення попиту на нього;
- б) зростання доходів споживачів;
- в) зниження ціни товару;
- г) надання субсидії виробникам.

23. Яка з подій вплине на пропонування товару не так, як три інших?

- а) зменшення числа фірм – виробників товару;
- б) підвищення цін на ресурси, необхідні для виробництва товару;
- в) удосконалення технології виробництва товару;
- г) запровадження спеціального податку на виробників товару.

24. Ринок товару перебуває у стані рівноваги, якщо:

- а) обсяг попиту на товар дорівнює обсягу його пропонування;
- б) на ринку не існує ні надлишку, ні дефіциту товару;
- в) за певною ціною плани покупців щодо покупок співпадають з планами продавців щодо продажу;
- г) всі відповіді правильні.

25. Ринок певного товару перебуває у стані рівноваги, якщо:

- а) попит дорівнює пропонуванню;
- б) ціна дорівнює сумі витрат і прибутку;
- в) здійснюється державне регулювання цін;
- г) обсяг попиту дорівнює обсягу пропонування.

26. Ринкові ціни:

- а) більше залежать від змін пропонування, ніж від змін попиту;
- б) більше залежать від змін попиту, ніж від змін пропонування;
- в) встановлюються внаслідок взаємодії попиту і пропонування;
- г) змінюються обернено пропорційно величині пропонування.

27. До підвищення рівноважної ціни товару може призвести:

- а) збільшення попиту на товар;
- б) зменшення попиту на товар;
- в) збільшення пропонування товару;
- г) одночасне і однакове збільшення попиту і пропонування.

Завдання 5.4

Розв'яжіть задачі

Методичні вказівки

Закон попиту стверджує, що між ціною і обсягом попиту існує обернений зв'язок.

Математичним виразом закону попиту є *функція попиту*:

$$Q_D = f(P), \quad (5.1)$$

де Q_D – обсяг попиту; P – ціна товару.

Іноді для аналізу використовується інша функція – **функція ціни попиту**, яка встановлює залежність ціни товару від обсягу попиту на нього:

$$P = f(Q_D) \quad (5.2)$$

Закон пропозиції стверджує, що між ціною і обсягом пропонування існує прямий зв'язок.

Математичний виразом закону пропонування є **функція пропозиції**:

$$Q_S = f(P), \quad (5.3)$$

де Q_S – обсяг пропонування.

Іноді для аналізу використовується інша функція – **функція ціни пропозиції**, яка встановлює залежність ціни товару від обсягу його пропонування:

$$(P = f(Q_S)) \quad (5.4)$$

Ринкова рівновага – це стан ринку, за якого обсяги попиту та пропонування збігаються.

$$Q_D = Q_S$$

Приклади розв'язання задач

Задача 1.

У таблиці 5.1 наведено шкали попиту та пропозиції яблук. Заповніть графі «Надлишок – дефіцит» та напрямок зміни ціни і позначте рядок, що відповідає станові рівноваги на ринку.

Таблиця 5.1

Шкали попиту та пропозиції яблук

Ціна за один кг, грош.од	Обсяг попиту, кг	Обсяг пропозиції, кг	Надлишок-дефіцит	Напрямок зміни ціни
1,0	80	20	дефіцит	↑

2,0	70	30	дефіцит	↑
3,0	60	45	дефіцит	↑
4,0	50	50	Рівновага ринку	Рівноважна ціна
5,0	40	60	надлишок	↑
6,0	30	70	надлишок	↑
7,0	20	80	надлишок	↑
8,0	10	90	надлишок	↑

З таблиці 5.1 видно, що за ціною 1,0 грош. одиниця за 1 кг яблук обсяг попиту перевищував обсяг пропозиції, що призвело до **дефіциту** яблук та підвищення ціни на них. Ця тенденція продовжувалась до моменту, коли ціна підвищилась до 4,0 грош. од. за 1 кг яблук. За цією (рівноважною) ціною обсяг попиту став дорівнювати обсягу пропозиції і встановилась ринкова рівновага.

Внаслідок впливу ринкових сил продажна ринкова ціна яблук підвищилась до рівня, вищого від рівня ціни рівноваги, а обсяг пропозиції став більший від обсягу попиту. Якщо обсяг пропозиції перевищує обсяг попиту, то утворюється **надлишок товарів на ринку**.

Надалі, чим більше підвищувалась ціна на яблука, тим меншим був попит на них, пропозиція навпаки збільшувалась, утворювався все більший надлишок. Поступово продавці знижуватимуть ціну і як тільки відбудуться зміни у співвідношенні факторів, що впливають на рівновагу, знову почнуть діяти економічні стимули.

Задача 2.

Споживач витрачає весь дохід на товари X і Y. Початкові ціни товарів становили відповідно: $P_X=15$ грн., $P_Y=25$ грн. Оптимальний споживчий кошик складався з 20 одиниць товару X та 30 одиниць товару Y.

Визначте, чи зміниться добробут споживача, якщо його уподобання залишаються незмінними, ціни благ становитимуть $P_X=15$ грн., $P_Y=20$ грн., а на купівлю цих товарів він зможе витратити 900 грн.

Розв'язання задачі

1. За ринковою рівновагою $Q_D = Q_S$,

Тобто:

$$4750 - 350P = 1600 + 100P,$$

звідси: визначаємо рівноважну ціну P^* та рівноважний обсяг:

$$P^* = 7 \text{ грн};$$

$$Q^* = 2300 \text{ шт.}$$

2. За $P = 9$ виникне надлишок продукції у 9000 шт.

$$(Q_D = 1600 < Q_S = 2500).$$

3. Сукупний виторг продавця зменшиться:

$$TR_1 = 16100, TR_2 = 14400.$$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3.

Накресліть графік попиту та пропозиції курчат за даними таблиці:

1. Визначте ціну рівноваги та рівноважний обсяг продукції.

Ціна 1 кг, грн.	Попит т, за місяць	Пропонування т, за місяць
50	9	18
40	10	16
30	12	12
20	15	7
10	20	0

2. Накресліть нові графіки попиту та пропозиції, які відображали б такі події:

а) відбулося підвищення цін на свинину та яловичину;

б) уряд підвищив прибутковий податок з громадян;

в) зросли ціни комбикормів;

г) виведена нова порода курчат, що швидко ростуть;

д) очікується, що найближчим часом ціни на курчат значно зростуть;

поясніть, як ці події вплинуть на рівноважні ціну і обсяг продукції.

3. Припустимо, що уряд фіксує ціни на курчат на рівні 20 грн. за кг. Які наслідки матиме встановлення такої ціни? Покажіть їх графічно.

Задача 4.

Функція попиту населення на товар задана рівнянням: $Q_D = 8 - P$; функція пропозиції товару: $Q_S = 2P - 4$.

1. Обчисліть рівноважні ціну (грн.) і обсяг продажу (тис. шт.).
2. Визначте обсяг продажу і величину незадоволеного попиту, якщо ціна товару буде фіксована на рівні 30 грн. за одиницю.
3. Подайте графічну ілюстрацію.

Задача 5.

Функція попиту на товар задана рівнянням: $Q_D = 8 - P$;

Функція пропонування товару: $Q_S = P - 1$.

1. Обчисліть параметри ринкової рівноваги (ціна – грн., обсяг – тис. шт.).
2. Накресліть графічну модель ринкової рівноваги.
3. Визначте і покажіть графічно, як вплине на рівноважну ціну та рівноважний обсяг продукції зменшення попиту на 25%.
4. Що змінилось у положенні кривої попиту?

ТЕМА 6. ФІРМА (ПІДПРИЄМСТВО) ЯК ВИРОБНИЧА СИСТЕМА В УМОВАХ ДОСКОНАЛОЇ І НЕДОСКОНАЛОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Мета заняття: формування у студентів ґрунтовних знань щодо сутності підприємства, його видів та місця в ринковому середовищі,

Визначення поведінки виробника (підприємства) з його загальної характеристики; визначення його ролі у забезпеченні пропозиції товарів. Набуття практичних навичок щодо визначення змісту і особливостей організаційно-правових форм фірм, у з'ясуванні сутності і факторів виробничого процесу, залежності виробничого процесу від масштабів фірми, змісту виробничих витрат, їхньої залежності від рівня виробництва і часового фактора.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте виробництво як систему.
2. Які фактори виробництва (ресурси) споживаються у процесі виробництва?
3. Яким чином можна вирішити конфлікт між обмеженими ресурсами і безмежними потребами?
4. Які аспекти раціоналізації факторів виробництва ви знаєте?
5. Поясніть суть та завдання підприємства.
6. Охарактеризуйте умови, в яких функціонують підприємства.
7. Дайте визначення виробничої функції.
8. Охарактеризуйте властивості виробничої функції.
9. Поясніть різницю між довгостроковим та короткостроковим періодами.
10. Які показники показують вплив зміни обсягів використання одного з факторів виробництва на результат виробництва?
11. У чому полягає різниця між бухгалтерськими та економічними витратами?
12. Дайте визначення явних і неявних витрат.
13. Дайте визначення сукупних, середніх і граничних витрат та аналогічних показників виручки.
14. Поясніть різницю між бухгалтерським та економічним прибутками.

Практичні завдання

Завдання 6.1.

Визначте, правильні чи неправильні наступні твердження:

1. Основними організаційно-правовими формами ділових підприємств є індивідуальна фірма, партнерство та корпорація.
2. Всі технологічно ефективні способи виробництва є економічно ефективними.
3. Всі економічно ефективні способи виробництва водночас є і технологічно ефективними.
4. Виробнича функція визначає будь-який обсяг випуску для певних комбінацій вхідних ресурсів.

5. Теорія факторів виробництва виходить з того, що кожен фактор має власну продуктивність і створює відповідну частку продукту, отже, і доходу його власника.

6. Закон спадної віддачі діє виключно у короткостроковому періоді.

7. Виробнича функція дозволяє визначити технологічно ефективний спосіб виробництва заданого обсягу продукції.

8. Зі зміною цін ресурсів економічно ефективний спосіб виробництва можестати неефективним.

9. Мікроекономіка розглядає всі витрати виробництва як альтернативні.

10. Економічні витрати включають зовнішні і внутрішні витрати.

11. Економічні витрати включають явні і неявні витрати.

12. Економічний прибуток відрізняється від бухгалтерського прибутку на величину неявних витрат.

13. Неявні витрати завжди дорівнюють нормальному прибутку.

14. Економічний прибуток обчислюється як різниця між сукупним вииторгом і явними витратами, а бухгалтерський – як різниця між сукупним вииторгом і сумою явних і неявних витрат.

Завдання 6.2.

Виберіть одну правильну відповідь

1. Мікроекономіка розглядає процес виробництва як:

- а) процес створення благ, які відповідають потребам споживачів;
- б) процес перетворення потоку вхідних ресурсів у вихідний потік товарів і послуг;
- в) процес створення вартості;
- г) процес створення нової вартості.

2. Взаємозв'язок між всіма можливими поєднаннями факторів виробництва та обсягом випуску продукції формалізується за допомогою:

- а) кривої виробничих можливостей;
- б) кривої пропонування;

- в) кривої сукупних витрат;
- г) виробничої функції.

3. Виробнича функція показує:

- а) витрати, які забезпечують той чи інший обсяг випуску;
- б) найбільш вигідний для фірми обсяг випуску за даних цін ресурсів;
- в) максимальну кількість продукту, яку можна одержати, використовуючи різні сполучення заданих вхідних ресурсів;
- г) мінімальну кількість продукції, яку можна одержати, використовуючи певну кількість ресурсів.

4. Виробнича функція відображає:

- а) функціональну залежність між технологією виробництва та обсягом випуску;
- б) множину технологічно ефективних способів виробництва;
- в) величину максимального випуску для кожної специфічної комбінації вхідних ресурсів;
- г) всі відповіді правильні.

5. У короткостроковому періоді:

- а) всі ресурси фіксовані;
- б) обсяги принаймні одного з ресурсів неможливо змінити;
- в) всі ресурси є змінними;
- г) кількість всіх ресурсів неможливо змінити.

6. У короткостроковому періоді:

- а) виробничі потужності залишаються незмінними;
- б) виробники можуть збільшити обсяг випуску тільки за рахунок більш інтенсивного використання наявних виробничих потужностей;
- в) обсяги принаймні одного з ресурсів неможливо змінити;
- г) всі відповіді правильні.

7. У довгостроковому періоді:

- а) всі ресурси фіксовані;
- б) обсяги принаймні одного з ресурсів неможливо змінити;
- в) всі ресурси є змінними;
- г) кількість всіх ресурсів неможливо змінити.

8. Довгостроковий період функціонування фірми - це:

- а) найтриваліший цикл роботи підприємства;
- б) максимально можливий період функціонування фірми у даній галузі;

- в) час, необхідний для зміни всіх залучених ресурсів;
- г) час, протягом якого фірма може отримувати економічний прибуток.

9. Довгостроковий період з точки зору галузі – це:

- а) час, достатній для того, щоб діючі фірми могли залишити галузь, а нові – увійти в галузь;
- б) час, за який фірми можуть максимізувати економічний прибуток;
- в) час, протягом якого фірми можуть одержувати лише нормальний прибуток;
- г) час, протягом якого число фірм в галузі не змінюється.

10. Технологічно ефективний спосіб виробництва – це спосіб виробництва, який передбачає застосування:

- а) новітніх досягнень науки і техніки;
- б) ресурсозберігаючих технологій;
- в) найкращого сполучення виробничих ресурсів для виробництва заданого обсягу випуску;
- г) найкращого способу зниження виробничих витрат заданого обсягу випуску.

11. Технологічно ефективним є спосіб виробництва, який:

- а) максимізує прибуток фірми;
- б) максимізує обсяг випуску за використання точно визначеного обсягу ресурсів;
- в) мінімізує витрати виробництва і одночасно максимізує прибуток фірми;
- г) мінімізує збитки фірми.

12. Технологічно ефективним вважається спосіб виробництва, який:

- а) дозволяє мінімізувати альтернативну вартість всіх витрат виробництва;
- б) дозволяє максимізувати економічний прибуток фірми;
- в) виключає можливість існування іншого способу виробництва, за якого можна зменшити використання хоча б одного виду ресурсів без збільшення використання іншого;
- г) виключає можливість взаємозаміни ресурсів для виробництва заданого обсягу випуску.

13. Економічно ефективним є спосіб виробництва, який:

а) мінімізує альтернативну вартість всіх видів витрат в процесі виробництва заданого обсягу продукції;

б) дозволяє максимізувати економічний прибуток;

в) приваблює нові фірми до входження в галузь;

г) дозволяє досягти найвищої продуктивності праці.

14. Економічні витрати – це:

а) сукупні видатки підприємця, пов'язані з виробництвом продукції;

б) фактична сума оплачених ресурсів;

в) витрати, що дорівнюють сумі доходів, яку повинні одержати всі власники ресурсів при найбільш вигідному з можливих способів їх використання;

г) альтернативні витрати використання ресурсів, що належать власникам фірм.

15. Економічні витрати:

а) дорівнюють сукупному виторгу за мінусом неявних витрат;

б) включають явні витрати, але не включають неявних;

в) дорівнюють сукупному виторгу за мінусом явних і неявних витрат;

г) дорівнюють сумі явних і неявних витрат.

16. Неявні витрати – це:

а) витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;

б) альтернативна вартість ресурсів, що належать власникам фірми;

в) бухгалтерські витрати;

г) витрати, які не приймаються до уваги при визначенні обсягів виробництва.

17. Безповоротні витрати – це:

а) витрати, альтернативна вартість яких дорівнює нулю;

б) додаткові витрати фірми, пов'язані зі зміною ринкової кон'юнктури;

в) додаткові витрати фірми, пов'язані зі зростанням цін ресурсів;

г) витрати, які приймаються до уваги при визначенні обсягу виробництва.

18. Бухгалтерський прибуток утворюється як різниця:

а) між сукупним виторгом і зовнішніми витратами;

б) між сукупним виторгом і внутрішніми витратами;

- в) між сукупним виторгом і економічними витратами;
- г) між сукупним виторгом і неявними витратами.

19. Економічний прибуток утворюється як різниця:

- а) між сукупним виторгом і зовнішніми витратами;
- б) між сукупним виторгом і внутрішніми витратами;
- в) між сукупним виторгом і економічними витратами;
- г) між сукупним виторгом і неявними витратами.

20. Економічний прибуток – це:

- а) мінімальний прибуток, необхідний для утримання фірми в межах даного виду діяльності;
- б) прибуток, який отримує типова фірма галузі;
- в) прибуток, який фірма отримує в нормальних умовах її функціонування;
- г) прибуток, який отримує фірма, якщо її сукупний виторг перевищує суму явних і неявних витрат.

21. Економічний прибуток:

- а) завжди більший, ніж бухгалтерський прибуток;
- б) завжди менший, ніж бухгалтерський прибуток;
- в) завжди дорівнює бухгалтерському прибутку;
- г) іноді може бути більшим, ніж бухгалтерський прибуток.

22. Економічний прибуток фірми менший за бухгалтерський

на:

- а) суму амортизації;
- б) суму альтернативної вартості власних ресурсів фірми;
- в) суму постійних витрат фірми;
- г) на суму змінних витрат фірми.

23. Нормальний прибуток – це:

- а) прибуток, який отримує фірма, якщо її сукупний виторг перевищує суму явних і неявних витрат;
- б) прибуток, який отримує типова фірма галузі;
- в) прибуток, який фірма отримує в нормальних умовах її функціонування;
- г) мінімальний доход, необхідний для утримання фірми в межах даного виду діяльності.

24. Визначте правильне твердження:

- а) бухгалтерські витрати плюс економічні витрати дорівнюють нормальному прибутку;

- б) економічний прибуток мінус бухгалтерський прибуток дорівнює явним витратам;
- в) бухгалтерський прибуток мінус неявні витрати дорівнює економічному прибутку;
- г) економічний прибуток мінус неявні витрати дорівнює бухгалтерському прибутку.

25. Метою виробника є:

- а) максимізація задоволення суспільних потреб у товарах і послугах;
- б) максимізація економічного прибутку;
- в) максимізація мінімального прибутку;
- г) максимізація бухгалтерського прибутку

Завдання 6.3.

Розв'язіть задачі

Приклади розв'язання задач

Задача 1.

Підприємець відкрив взуттєву майстерню. Він вклав 500000 грн. у придбання обладнання, на 100000 грн. придбав сировини і матеріалів, 100000 грн. сплатив за річну оренду приміщення. Якби він поклав ці гроші в банк, то міг би отримати 5% річних.

Якби він погодився працювати за наймом у майстерні "Будинку побуту", то міг би отримувати 240000 грн. заробітної плати на рік.

Обчисліть величини бухгалтерського, економічного та нормального прибутків підприємця, якщо його сукупний річний виторг становить 1275000 грн.

Розв'язання

1. Розраховуємо сукупні витрати підприємця на відкриття майстерні:

$$BC = (500000 + 100000 + 100000) = 700000 \text{ грн.}$$

2. Знаходимо бухгалтерський прибуток, який обчислюється як різниця між сукупними доходами підприємця (підприємства) та внутрішніми витратами (витратами, що підтвердженні платіжними документами), формула 6.1.

$$BP = TR - BC, \quad (6.1)$$

де BP – бухгалтерський прибуток; TR – сукупний річний виторг.

$$BP = 1275000 - 700000 = 575000 \text{ грн.}$$

3. Розраховуємо економічні витрати підприємця, які дорівнюють сумі явних, тобто бухгалтерських витрат та неявних витрат. Неявними витратами у даному випадку є втрачена заробітна плата підприємця та відсоток річних, як би він поклав витрачені на відкриття діяльності гроші, в банк, формула 6.2.

$$TC = BC + NP, \quad (6.2)$$

де – TC - економічні, NP - неявні витрати підприємця.

$$TC = 700000 + (700000 \times 0,05 + 240000) = 975000 \text{ грн.};$$

4. Отже, можемо визначити економічний прибуток, який обчислюється як різниця між сукупним доходом підприємства і економічними витратами, тобто явними і неявними, Формула 6.3.

$$EP = TR - TC \quad (6.3)$$

$$EP = 1275000 - 975000 = 300000 \text{ грн.};$$

5. Номінальний прибуток визначаємо як різницю між бухгалтерським прибутком та економічним прибутком, формула 6.4.

$$NP = BP - EP \quad (6.4)$$

$$NP = 575000 - 300000 = 275000 \text{ грн.}$$

Задача 2.

Виробнича програма переробного підприємства становить: готова продукція – 30570 тис. грн.; товари культурно-побутового призначення і господарського вжитку – 294 тис. грн.; надано послуг – 380 тис. грн. Незавершене виробництво на початок року становило 115 тис. грн., на кінець року – 122 тис. грн. Залишки готової продукції на складах на початок року – 80 тис. грн., на кінець року – 66 тис. грн.

Визначити вартість валової, товарної та реалізованої продукції.

Розв'язання :

1. *Визначаємо вартість товарної продукції:*

$$ТП = \sum_{i=1}^n OP_i \cdot Ц_i, \quad (6.5)$$

де ТП – товарна продукція підприємства, грн.;

OP_i – обсяг реалізації і-го виду продукції, тонн;

Ц_i – ціна реалізації і-го виду продукції, грн./тонн.

$$ТП = 30570 + 294 + 380 = 31\,244 \text{ тис. грн.}$$

2. *Вартість валової продукції:*

$$ВП = ТП + (НВк - НВп), \quad (6.6)$$

де ВП – валова продукція підприємства, грн.;

ТП – товарна продукція підприємства, грн.;

НВп, НВк – незавершене виробництво на початок та на кінець року відповідно, грн.

$$ВП = 31\,244 + (122 - 115) = 31\,251 \text{ тис. грн.}$$

3. *Вартість реалізованої продукції:*

$$РП = ТП + (ЗПп - ЗПк), \quad (6.7)$$

де РП – вартість реалізованої продукції, грн.;

ТП – товарна продукція підприємства, грн.;

ЗПп, ЗПк – залишок готової продукції на початок і на кінець року відповідно, грн.

$$РП = 31\,244 + (80 - 66) = 31\,258 \text{ тис. грн.}$$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3.

Припустимо, що Ви маєте намір відкрити мале підприємство з виробництва столярних виробів. Придбання устаткування обійдеться у 500 тис. грн., які за альтернативного використання могли б щорічно давати 60000 грн. доходу. Устаткування розраховане на 10 років роботи. Найом робітників обійдеться у 21000 грн. щомісяця, річна орендна плата становитиме 40000 грн., а на закупівлю сировини, матеріалів, електроенергії потрібно 150000 грн. на рік.

За Вашими підрахунками, сукупний річний виторг становитиме 693000 грн. На аналогічному підприємстві Вам пропонували зайняти вакантну посаду менеджера з річною платнею 180000 грн.

Обчисліть величини річних бухгалтерського і економічного прибутків малого підприємства.

Задача 4.

Пан Черкавський працював менеджером у державній друкарні і отримував 240 тис. грн. заробітної плати на рік, але вирішив заснувати власну друкарню. Річна оренда приміщення обійшлася йому у 320 тис. грн., оренда обладнання – 640 тис. грн. Для оплати ліцензії він був змушений зняти 10000 грн. з власного строкового рахунку в “Приватбанку” у 200 тис. грн., на які нараховувалось 15% річних.

Витрати на сировину та матеріали становили 100 тис. грн. на рік. Очікуваний річний виторг від надання друкарських послуг становить 2000 тис. грн.

Визначте величини бухгалтерського та економічного прибутку підприємця і поясніть, чи було доцільним його рішення щодо заснування власного бізнесу.

ТЕМИ ДОПОВІДЕЙ

1. Теорія довгих хвиль Кондратьєва.
 2. Програма Маршала для відновлення економіки Європи.
 3. Йозеф Шумпетер та його погляд на економічні хвилі розвитку суспільства.
 4. "Новий курс" Франкліна Рузвельта як вихід з глобальної економічної кризи.
 5. Натуральне господарство та товарне виробництво. Товар та його складові.
 6. Криві байдужості та їх властивості.
 7. Бюджетні обмеження.
 8. Споживчий вибір.
 9. Відкриття, банкрутство та закриття підприємств.
 10. Історичні передумови виникнення кейнсіанства.
 11. Теоретична система та економічна програма Дж. М. Кейнса.
 12. Некейнсіанські теорії економічного зростання.
- Посткейнсіанство.
13. Кейнсіанська теорія та економічна політика.
 14. Нобелівський лауреат в сфері економіки В.В. Леонт'єв.
 15. Внесок лауреата Нобелівської премії з економіки Саймона Кузнеця в розвиток емпіричної економіки.
 16. Економічне вчення Дж. Б. Кларка
 17. Сутність нагромадження та його фактори.
 18. Інтенсивне відтворення та економічне зростання.
 19. Розширене відтворення і проблеми екології.
 20. Національне багатство України, його структура та особливості.
 21. Проблеми розвитку науково-технічного потенціалу України.
 22. Моделі кругообігу в різних економічних теоріях.
 23. Валовий внутрішній продукт як основа національної економіки.
 24. Науково-технічний прогрес як фактор інтенсивного відтворення.
 25. Місце показників «індекс людського розвитку» та «індекс економічної свободи» в макроекономічному дослідженні.
 26. Проблема нерівності доходів в ринковій економіці.

27. Інфляція і політика регулювання доходів в розвинених країнах.
28. Тенденції в формуванні та розподілі особистих доходів населення і еволюція соціальної структури суспільства.
29. Рівень життя населення та процес глобалізації.
30. Доходи населення та рівень життя в Україні.
31. Функціональне призначення і взаємозв'язок споживання та заощаджень.
32. Теорія споживання І. Фішера.
33. Теорія поведінки споживача М. Фрідмена.
34. Структура та динаміка споживання в умовах розвиненої економіки (на прикладі окремих розвинених країн)
35. Інвестиції та їхня роль у розвитку національної економіки
36. Інвестиційна політика в системі державного регулювання економіки

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Андреюк Н.В., Кузнецова Л.В., Салатюк Н.М. Мікроекономіка: Основи теорії та практикум: Навч. посіб. — К.: НУХТ, 2019. —408 с.
2. Білецька, Л.В. Економічна теорія (Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка): підручник для ст-тів ВНЗ / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савіч. — К. : Центр учбової літератури, 2017. — 664 с.
3. Економіка підприємства : практикум для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня. Уклад. Л. М. Бондаренко, М. В. Горобинська. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 66 с.
4. Кравчук Ю.Б. Мікроекономіка: Навчальний посібник. - Харків, ХНУВС, 2016. - 133 с.
5. Мікроекономіка : навч. посіб. / С. В. Васильєв, Є. А. Кобець, О. О. Масляєва. Дніпро: ДДАЕУ, 2024. 310 с.
<https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/9877/1/%D0%9C%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0>

[%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1.pdf](#)

6. Мікроекономіка: нав. посібник/Н.М.Каменева, М.В.Косич, О.Ю. Александрова та ін. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 305 с.

<http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/8611/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>

7. Оверченко В. І., Мажак З.М., Софій М.І. Мікроекономіка: Навчальний посібник./ за наук. ред. О.Л. Ануфрієвої. – Івано-Франківськ - «ЛілеяНВ». – 2015. – 348 с.

8. Основи бізнесу: навчальний посібник / Добрава Н.В., Осипова М.М. – Одеса: Бондаренко М. О., 2018. – 305 с.

Допоміжна

1. Алла Ханенко Зовнішньоекономічна діяльність України в контексті впливу на середовище діяльності вітчизняного бізнесу. Минуле і сьогодення // International scientific journal «Grail of Science» No59 (December, 2025) с. 420-434

<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.12.12.2025.047>

2. Tkachenko A. M. , **Khanenko A. V.** Problems and trends in the development of small and medium sized enterprises in Ukraine // Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет», 2023, № 2, С. 158-166 <http://ek-visnik.dp.ua/wp-content/uploads/pdf/2023-2/Tkachenko.pdf>

3. Khanenko A.V. Foreign economic relations of Ukraine as a priority environment for the functioning of domestic business during the war // Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет», 2025, № 2, С. 259-266

DOI: 10.32434/2415-3974-2025-22-2-259-266

4. Середовище функціонування бізнесу: Навчальний посібник / Ткаченко А. М., **Ханенко А. В.**, Бугрім О. Ю. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». 2022. – 169 с.

<https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c5bff861-9147-471e-a3bc-1d22b8e0bbe8/content>

5. Аналітика та прогнозування соціально-економічних процесів і податкових надходжень: монографія ; [Паянок Т.М.,

Лаговський В.В., Краєвський В.М. та ін.]. К.: ЦП «Компринт», 2019. 426 с.

6. Економіка та організація підприємницької діяльності: навч. посіб / За заг. ред. д.е.н. Н. В. Сментини. – К.: ФОП Гуляєва В.М, 2019. – 320с.

7. Вступ до ринкової економіки трансформаційного типу : навчальний посібник (конспект лекцій) / В.І. Захарченко, М.М. Меркулов, Л.М. Сорока. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 184 с.

8. Мікроекономіка: підручник / А.П. Наливайко, Л.А. Азьмук, П.Г. Банщиков та ін.- К.: КНЕУ, 2011. – 446 с.

9. Нісфоян С.С. Управління витратами на утримання і розвиток персоналу підприємств : [монографія] ; С.С. Нісфоян. Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2020. 268 с.

10. Семернікова І. О., Мешкова-Кравченко Н. В. Економіка підприємства [Текст]: навч. посібник. Херсон: Олді-плюс, 2019. 312 с.

11. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій : монографія / Мар'яна Іванівна Мельник. – Львів : ІРД НАН України, 2012. – 568 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Міжнародний центр перспективних досліджень: <http://icps.com.ua/>
3. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України: <https://niss.gov.ua/>

15. Інтернет-джерела

- <http://portal.rada.gov.ua/> – Верховна Рада України
- <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Державна служба статистики України
- <http://www.minfin.gov.ua/> – Міністерство фінансів України
- <https://www.me.gov.ua/> - Міністерство економіки
- <https://www.kmu.gov.ua/> - Кабінет міністрів України